

VI. NACIONALNI SOCIOLOŠKI KONGRES HRVATSKOG SOCIOLOŠKOG DRUŠTVA

STRUKTURA I DINAMIKA

DRUŠTVENIH NEJEDNAKOSTI

ZAGREB, 7. - 8. TRAVNJA 2017.

Knjiga sažetaka

VI. NACIONALNI SOCIOLOŠKI KONGRES
HRVATSKOG SOCIOLOŠKOG DRUŠTVA

STRUKTURA I DINAMIKA DRUŠTVENIH NEJEDNAKOSTI

ZAGREB, 7. - 8. TRAVNJA 2017.

KNJIGA SAŽETAKA

ORGANIZATOR

Hrvatsko sociološko društvo

Amruševa 11

10 000 Zagreb

www.hsd.hr

PROGRAMSKI ODBOR

Predsjednik

Branko Ančić

Članovi/ce

Paško Bilić

Karin Doolan

Ivan Landripet

Ankica Marinović

Krunoslav Nikodem

Petra Rodik

ORGANIZACIJSKI ODBOR

Predsjednica

Jasminka Lažnjak

Članovi/ce

Ivan Burić

Anja Gvozdanović

Davorka Matić

Jaka Primorac

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000959566.

ISBN: 978-953-8070-05-1

SADRŽAJ

O kongresu	7
Program kongresa	9
Sažeci	15
Lista sudionika i sudionica	73

O KONGRESU

Ovogodišnji kongres HSD-a posvećen je temi sociološke perspektive društvenih nejednakosti. Iako društvene nejednakosti nisu bile u fokusu istraživanja hrvatske sociologije u posljednjim desetljećima, ekspanzija i rast društvenih nejednakosti, problem strukturalne nezaposlenosti, rast siromaštva i odlazak mladih i obrazovanih u potrazi za boljim životom u inozemstvu, potiče niz pitanja o uzrocima i posljedicama tog procesa i ponovno usmjerava sociološka istraživanja prema analizi strukture i dinamike društvenih nejednakosti kao temeljnih socioloških koncepata.

Još 1974. godine naš ugledni sociolog Srđan Vrcan objavio je knjigu „Društvene nejednakosti i moderno društvo“ u kojoj je zaključio da je nejednakost u suvremenim društvima sistemske i strukturalne naravi, složena i višedimenzionalna pojava. Istaknuo je da egalitarno usmjerena društvena gibanja nisu nikad uspjela ostvariti svoje ciljeve, te da znanstveno-tehnološki razvoj u procesu industrijalizacije i modernizacije ne vodi ireverzibilnom trendu egalitarnosti. Vrcan nadalje ukazuje kako ekonomski rast koji bi načelno svima trebao povećati bogatstvo ne ublažuje nejednakosti, a pritisak prema preraspodjeli nema učinka, odnosno razlike se ne čine manje važnim ako svi dobivaju više. Recentniji interes svjetske znanstvene zajednice i javnosti za pitanja društvenih nejednakosti pobudio je izlazak knjige T. Pikettyja „Kapital u 21. stoljeću“ 2014. godine koja je vrlo brzo proglašena ekonomskom knjigom desetljeća. Pikettyjeva analiza pokazala je kako se sve više bogatstva koncentrira u rukama elite koja se bogati nasljeđivanjem, a manje svojim radom. Sociologija je razvila različite pristupe fenomenu drastičnog porasta nejednakosti u društvu uz konsenzus kako je to vjerojatno najvažniji problem suvremenog društva. Jedan dio sociologa poput M. Burawoya predlaže povratak sociološkoj tradiciji kojoj je civilno društvo u središtu interesa, a analizu temelji na kritici komodifikacije, marketizacije i financijalizacije društva. On polazi od dva različita pogleda na društvene nejednakosti nakon ekonomske krize 2008. izvan sociologije, jedan je pape Franje koji naglašava problem isključenosti iz tržišnog društva, a drugi ekonomista T. Pikettyja koji se bavi nejednakom uključenosti u tržišno društvo. S druge strane sociolozi poput U. Becka smatraju da je transformaciju i reprodukciju društvenih klasa u 21. stoljeću potrebno promatrati u odnosu na distribuciju dobrog i lošeg i time povezanih sistemskih rizika. Rizik se ne može svesti samo na životne šanse individua, a sociologija ne bi trebala previdjeti rizike povezane s državom, znanostu, upravljanjem masovnim medijima, novim korporativnim ulogama, zakonom i društvenim pokretima. Britanski sociolog J. Goldthorpe pak ističe važnost povratka sociološkim konceptima statusa i klase u analizi nejednakosti naglašavajući razlike u ekonomskom i sociološkom pristupu istraživanja fenomena nejednakosti. Dok se ekonomski pristup fokusira na značajke pojedinaca kao što su prihod, bogatstvo i obrazovanje, sociološki pristup karakterizira koncept nejednakosti u relacijskom smislu kao društveni status i klasna pripadnost, odnosno u smislu društvenih odnosa unutar kojih je individua manje ili više privilegirana. Klasa se tako definira društvenim odnosima unutar pozicije na tržištu rada u odnosu na sigurnost, stabilnost i očekivanost dohotka. Posebno je važno istaknuti istraživanje strukture nejednakosti u smislu višedimenzionalnosti stratifikacije. Sociološke se perspektive, kroz teorijska i empirijska istraživanja o društvenim nejednakostima, zato pokazuju heuristički plodonosnima i relevantnima. Ukoliko se društvene nejednakosti mogu odrediti kao razlike u prihodima, resursima, moći i statusu unutar društava, ali i između društava, onda se strukturu i dinamiku društvenih nejednakosti može istraživati i izvan ekonomskih analiza razlika u prihodima, potrošnji i imovini. Oblici društvenih nejednakosti koji se odnose na zdravlje, obrazovanje, rod, okoliš, društvenu pravednost, inkluzivnost, znanje, stoga se kroz sociologiju sve češće tematiziraju i istražuju.

Imajući navedeno u vidu, kongres ima za cilj odgovoriti na aktualna pitanja hrvatskog društva, ali i šire. Koliko je tema društvenih nejednakosti relevantna iz perspektive društvenih znanosti, a posebice iz sociološke perspektive, pokazuje i ovogodišnji interes za sudjelovanje u VI.

Nacionalnom sociološkom kongresu Hrvatskog sociološkog društva. Tijekom kongresa imamo priliku slušati preko 40 izlaganja u kojima sudjeluje oko 80 izlagača. Od suvremenih teorijskih i empirijskih trendova u istraživanjima društvenih nejednakosti, preko rodnih i prostornih aspekata društvenih nejednakosti do raznovrsnih analiza medija, civilnog društva, socijalističkih i post-socijalističkih iskustava, migracijskih trendova, socijalne mobilnosti, zdravlja, obrazovanja, dvodnevni kongres HSD-a omogućiti će prezentaciju suvremenih teorijskih i empirijskih trendova i nalaza u kontekstu društvenih nejednakosti. Hrvatsko sociološko društvo s organizacijom ovakve manifestacije nastavlja otvaranje izuzetno relevantnih tema i pruža mogućnost diseminacija znanja i nastavak otvaranja znanstveno-stručnih dijaloga o izazovima i problemima s kojima se hrvatsko društvo susreće i s kojima će se susretati u budućnosti. Kako bi ovakav događaj bio moguć, potrebno je uložiti materijalne i nematerijalne resurse. Drugim riječima potreban je raznovrstan angažman mnogih, posebno kroz brojne volonterske sate koji su uloženi, pa se stoga želimo posebno zahvaliti svima koji su svojim radom doprinijeli i ovogodišnjem kongresu. U prvom redu, zahvaljujemo se pokroviteljstvu Grada Zagreba te Gradskoj skupštini Grada Zagreba što nas je i ovaj puta ugostila u svojim prostorima. Nadalje, zahvaljujemo se svima u Programskom i Organizacijskom odboru te kolegicama i kolegama koji su svojim volonterskim radom omogućili održavanje ovogodišnjeg kongresa. Hrvatsko sociološko društvo ovime ostvaruje svoje ciljeve okupljanja znanstvenika i stručnjaka na području sociologije te doprinosi razvoju sociologije. Stoga nam svima želimo uspješan kongres i puno plodonosne rasprave.

Predsjednica Hrvatskog sociološkog društva
prof. dr. sc. Jasminka Lažnjak

Predsjednik Programskog odbora kongresa
dr. sc. Branko Ančić

PROGRAM KONGRESA

VRIJEME	PETAK 07.04.2017.	
8:45 – 9:30	REGISTRACIJA	
	DVORANA A	DVORANA B
9:30 – 10:00	Otvorenje kongresa	
10:00 – 11:30	Plenarna sesija – <u>TEORIJSKI I EMPIRIJSKI ASPEKTI DRUŠTVENIH NEJEDNAKOSTI</u> Moderator: Branko Ančić	
	SUVREMENA ISTRAŽIVANJA O KLASAMA: TRENDOVI I PRIJEPORI Dražen Cepić, Karin Doolan	
	IMA LI NADE ZA SOCIJALNU PRAVDU? KRATKA ISTORIJA I SAVREMENE FORME SOCIJALNE EKONOMIJE Slobodan Cvejić	
	DOHODOVNE NEJEDNAKOSTI I REDISTRIBUTIVNE PREFERENCIJE U ZEMLJAMA EU-a (Makroanaliza) Zoran Šučur	
	NEJEDNAKOST PLAĆA Ivo Bičanić, Željko Ivanković, Matija Kroflin	
11:30 – 11:45	Pauza	
11:45 – 13:15	Sesija 1 – <u>RODNI ASPEKTI DRUŠTVENIH NEJEDNAKOSTI</u> Moderator: Ivan Landripet	Sesija 2 – <u>PROSTORNI ASPEKTI DRUŠTVENIH NEJEDNAKOSTI</u> Moderatorica: Jana Šarinić
	„PRIVATNI PATRIJARHAT“ U POST-TRANZICIJSKOM RAZDOBLJU: MIKRO-DISKURSI O RODNOJ PODJELI RADA U KUĆANSTVU Inga Tomić Koludrović, Mirko Petrić, Augustin Derado	SOCIJALNI KAPITAL STANOVNIŠTVA HRVATSKE U SREDINAMA RAZLIČITOG STUPNJA URBANIZIRANOSTI Filip Majetić, Miroslav Rajter, Mislav Dević
	RODNE NEJEDNAKOSTI U PODJELI RADA U KUĆANSTVU: HRVATSKA U REGIONALNOM KONTEKSTU Inga Tomić Koludrović, Mirko Petrić, Ivan Puzek	PROSTORNI ASPEKTI DRUŠTVENIH NEJEDNAKOSTI U SRBIJI Mina Petrović, Jelisaveta Petrović
	RODNE EKONOMSKE NEJEDNAKOSTI U REPUBLICI SRPSKOJ SAGLEDANE IZ PERSPEKTIVE ŽIVOTNIH TOKOVA Marija Babović, Jelena Milinović	PORODIČNA POLJOPRIVREDNA GAZDINSTVA I NEJEDNAKOSTI Sreten Jelić, Milica Vasić
	RODNA RAVNOPRAVNOST, OBRAZOVANJE I NULTI KURIKULUM Anita Dremel	SELO ILI GRAD – PITANJE JE SAD. KOMPARATIVNA ANALIZA ŽIVOTNIH MOGUĆNOSTI U RURALNIM I URBANIM SREDINAMA Krešimir Žažar
13:15 – 14:30	Pauza	
14:30 – 16:00	Sesija 3 – <u>DRUŠTVENE NEJEDNAKOSTI U SOCIJALIZMU I POST-SOCIJALIZMU</u> Moderatorica: Jasminka Lažnjak	Sesija 4 – <u>SUVREMENA MEDIJSKA ISTRAŽIVANJA</u> Moderator: Krunoslav Nikodem

	NEJEDNAKOSTI U STANOVANJU KROZ ŽIVOTNI TIJEK: OD SOCIJALIZMA DO POST-SOCIJALIZMA Petra Rodik, Teo Matković, Mislav Žitko	POLITIČKA EKONOMIJA MORALNE PANIKE: ANALIZA TEMELJEM RAČUNALNIH DRUŠTVENIH ZNANOSTI Paško Bilić, Ivo Furman, Savaş Yildirim
	NENAMJERAVANE POSLJEDICE STAMBENE TRANZICIJE I DRUŠTVENE NEJEDNAKOSTI U HRVATSKOJ Josip Pandžić	RITMOVI MEDIJSKIH GENERACIJA U HRVATSKOJ Antonija Čuvalo, Zrinjka Peruško, Dina Vozab
	NEJEDNAKOSTI U EKONOMSKIM STRATEGIJAMA I MATERIJALNOM POLOŽAJU DRUŠTVENIH SLOJEVA U SRBIJI U PERIODU 2003.-2012. GODINE Marija Babović	TREĆI MEDIJSKI SEKTOR IZ PERSPEKTIVE DEMOKRATSKI ANGAŽIRANIH PUBLIKA Dina Vozab, Zrinjka Peruško, Antonija Čuvalo
	JE LI ŽUPANOV BIO U PRAVU? TESTIRANJE PODRIJETLA I PERZISTENCIJE EGALITARNOG SINDROMA Ivan Burić, Vuk Vuković, Aleksandar Štulhofer	ULOGA RANE SOCIJALIZACIJE I SAMOPOŠTOVANJA U ODNOSU KORIŠTENJA INTERNETSKIH DRUŠTVENIH MREŽA I ZADOVOLJSTVA TJELESNIM IZGLEDOM KOD ADOLESCENTICA Ana Ciprić, Ivan Landripet
16:00 – 16:15	Pauza	
16:15 – 17:45	Sesija 5 – <u>MIGRACIJE, MARGINALNE GRUPE I DRUŠTVENE NEJEDNAKOSTI</u> Moderatorica: Ankica Marinović	Sesija 6 – <u>SOCIJALNA MOBILNOST, DJECA, MLADI I DRUŠTVENE NEJEDNAKOSTI</u> Moderatorica: Anja Gvozdanović
	NEJEDNAKOSTI U TRANSNACIONALNIM SOCIJALNIM PROSTORIMA Saša Božić, Simona Kuti	MEĐUGENERACIJSKA MOBILNOST I OBITELJSKE DETERMINANTE SOCIJALNOG STATUSA MLADIH Dunja Potočnik
	MIGRANTI NA MARGINI: POLOŽAJ I PERCEPCIJE TRAŽITELJA AZILA U HRVATSKOJ (2011. – 2016.) Margareta Gregurović, Drago Župarić-Iljić	POLOŽAJ DECE I OMLADINE U SRBIJI - NEJEDNAKE ŠANSE Danijela Novaković
	PROTESTANTIZACIJA ROMA: „BITI“ I/ILI „IMATI“ Dragan Todorović, Dragoljub Đorđević	VEZE IZMEĐU PRIHVAĆANJA MITOVA O SILOVANJU, NEOSEKSIZMA TE UPORABE PORNOGRAFIJE I DRUGIH SEKSUALIZIRANIH MEDIJA MEĐU ZAGREBAČKIM ADOLESCENTIMA Ksenija Klasnić
	MOGUĆNOSTI ZAPOŠLJAVANJA MARGINALIZIRANIH MIGRANTSKIH SKUPINA – STUDIJA SLUČAJA KULINARSKO JEZIČNOG KOLEKTIVA OKUS DOMA Iva Grubiša	NAMJERA ODBIJANJA CIJEPLJENJA DJETETA: REZULTATI DVIJU POPULACIJSKIH STUDIJA Sandra Šević, Anja Repalust, Stanko Rihtar, Ivana Božičević, Aleksandar Štulhofer
18:00 – 19:30	IZBORNA SKUPŠTINA HRVATSKOG SOCIOLOŠKOG DRUŠTVA (DAVORANA A)	
19:45	DOMJENAK Lokacija: Društvo Arhitekata Zagreb, Trg bana Josipa Jelačića 3/1 (http://bit.ly/2nwHzXD) http://www.d-a-z.hr/	

VRIJEME	SUBOTA 08.04.2017.	
9:00 – 9:30	REGISTRACIJA	
	DVORANA A	DVORANA B
9:30 – 10:00	Plenarno izlaganje novoizabranog/e Predsjednika/ice Hrvatskog sociološkog društva	
10:00 – 11:30	OKRUGLI STOL – OBLICI, RAZMJERI I DRUŠTVENE IMPLIKACIJE FLEKSIBILIZACIJE I PREKARIZACIJE RADA Moderator: Krešimir Žažar Sudionici: Predrag Bejaković, Hrvoje Butković, Miroљjub Ignjatović, Teo Matković, Aleksandra Kanjuo Mrčela	
11:30 – 11:45	Pauza	
11:45 – 13:15	Sesija 7 – <u>OBRAZOVANJE, SOLIDARNOST, PRAVEDNOST I DRUŠTVENE NEJEDNAKOSTI</u> Moderatorica: Karin Doolan	Sesija 8 – <u>KONZERVATIVIZAM, SEKSUALNOST I DRUŠTVENE NEJEDNAKOSTI</u> Moderatorica: Marija Brajdić Vuković
	POVEZANOST DRUŠTVENIH NEJEDNAKOSTI SA ŠKOLSKIM USPJEHOM I ASPIRACIJAMA ZA VISOKO OBRAZOVANJE Saša Puzić, Iva Košutić	DRUŠTVENI KONZERVATIVIZAM KAO SMJEROKAZ ORGANIZACIJE DRUŠTVENOG ŽIVOTA Marko Mrakovčić, Edgar Buršić
	DRUŠTVO ZNANJA ILI NASLJEĐIVANJE ZNANJA? REFLEKSIJA DRUŠTVENIH NEJEDNAKOSTI U OBRAZOVNIM ASPIRACIJAMA UČENIKA I NJIHOVIH RODITELJA Iva Košutić, Boris Jokić	JE LI KORIŠTENJE SEKSUALNO EKSPlicitNIH MEDIJSKIH SADRŽAJA POVEZANO S AKADEMSKIM USPJEHOM? REZULTATI LONGITUDINALNE STUDIJE ADOLESCENATA Sandra Šević, Jasmina Mehulić, Aleksandar Štulhofer
	IZNIMKA, A NE PRAVILO: PRISTUP VISOKOM OBRAZOVANJU MLADIH ODRASLIH U SIROMAŠTVU Tanja Vučković Juroš, Jelena Ogresta	NEJEDNAKOST PRAVA NA SEKSUALNO ZDRAVLJE I SEKSUALNOST KOD STARIJIH OSOBA Matija Sinković
	SOLIDARNOST I PRAVEDNOST U HRVATSKOJ – IZMEĐU DRUŠTVENOG NASLJEĐA I GRUPNE DINAMIKE Toni Pranić	PORNOGRAFIJA, RIZIČNO SEKSUALNO PONAŠANJE I SOCIOEKONOMSKI STATUS: LONGITUDINALNA STUDIJA ADOLESCENATA Goran Koletić
13:15 – 13:30	Pauza	
13:30 – 15:00	Sesija 9 – <u>DRUŠTVENO ORGANIZIRANJE I DRUŠTVENE NEJEDNAKOSTI</u> Moderatorica: Petra Rodik	Sesija 10 – <u>VELIKI PODACI, KULTURNA POTROŠNJA I DRUŠTVENE NEJEDNAKOSTI</u> Moderator: Paško Bilić

	<p>KOLIKO ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA UTJEČU NA SMANJENJE DRUŠTVENIH NEJEDNAKOSTI? Gojko Bežovan, Jelena Matančević, Danijel Baturina</p>	<p>NEJEDNAKOSTI U PRISTUPU KULTURI U POST-TRANZICIJSKOJ HRVATSKOJ: ANALIZA PET TIPOVA KULTURNE POTROŠNJE Mirko Petrić, Željka Zdravković, Inga Tomić Koludrović</p>
	<p>REDISTRIBUTIVNI UČINAK ZAKLADA U HRVATSKOJ Jasmina Božić, Ozren Žunec, Anton Vukelić, Iva Marija Ilić, Benjamin Čulig</p>	<p>KULTURNA POTROŠNJA I KULTURNI KAPITAL KAO POKAZATELJ NEJEDNAKOSTI MEĐU MLADIMA U VEĆIM URBANIM SREDIŠTIMA NA JADRANU Krešimir Krolo, Sven Marčelić, Željka Tonković</p>
	<p>ŠTO UBIJA SINDIKATE U HRVATSKOJ: KRIZA ILI SMJENA GENERACIJA? Dragan Bagić</p>	<p>BIG DATA: VELIKI PODACI I (RE)PRODUKCIJA DRUŠTVENIH NEJEDNAKOSTI Dalibor Savić, Dušan Kondić</p>
	<p>PRILOZI ZA RASPRAVU O VETERANSKOM STATUSU I PRIVILEGIJAMA U HRVATSKOM DRUŠTVU Kruno Kardov, Dragan Bagić</p>	
	<p>PLENARNO ZATVARANJE KONGRESA (DVORANA A) Moderator: Branko Ančić</p>	

SAŽECI

Marija Babović

Odeljenje za sociologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

NEJEDNAKOSTI U EKONOMSKIM STRATEGIJAMA I MATERIJALNOM POLOŽAJU DRUŠTVENIH SLOJEVA U SRBIJI U PERIODU 2003.-2012. GODINE

Proučavanjem promena u ekonomskim strategijama domaćinstava u periodu od 2003.-2012. nastoji se sagledati na koji način su domaćinstva prilagođavala svoje ekonomske strategije socio-ekonomskom kontekstu obeleženom najpre reformama i pozitivnim ekonomskim rastom, a potom recesijom proisteklom iz neuspešne transformacije sistema i prelivanja efekata krize liberalnog kapitalizma iz centra ka poluperiferiji. Uporedni podaci za tri vremenska preseka: 2003., 2007. i 2012. godinu dobijeni su na osnovu istraživanja na reprezentativnim nacionalnim uzorcima¹ i ukazuju na značajne promene u ekonomskim strategijama domaćinstava. Ova istraživanja (Babović i Cvejić, 2002; Babović, 2004, 2005, 2009, 2011) ponudila su vredne uvide u oblikovanje ekonomskih strategija kojima se domaćinstva i pojedinci iz različitih društvenih slojeva prilagođavaju društvenim promenama. Teorijski i metodološki ona su utemeljena u pristupu ekonomskih strategija domaćinstava (Gershuny i Pahl, 1979; Mingione, 1994; Warde, 1990; Wallace, 2002; Anderson et al., 1994) koji predstavlja posebno pogodan okvir za analizu odnosa između makro i mikro procesa, kao i povezanosti strukturnih determinanti sa akcijom. Rezultati istraživanja iz ranih 2000ih godina pokazali su da su ekonomske strategije domaćinstava odražavale nastojanja pojedinaca i domaćinstava da se prilagode novim uslovima kroz izrazitu diversifikaciju ekonomske aktivnosti i kombinovanje različitih tržišnih i netržišnih oblika rada. Takve su ekonomske strategije odražavale, ali i održavale nekonzistentnost stratifikacijskih položaja i doprinosile većoj unutarstrojnoj diferencijaciji i nekristalizovanoj socijalnoj stratifikaciji (Babović i Cvejić, 2002; Babović, 2004, 2005, 2009). Istraživanje iz 2007. godine, ukazalo je na značajan trend u povećanju učestalosti proaktivnih, tržišnih radnih strategija, povećanja formalne zaposlenosti, pre svega kod srednjih slojeva, te opadanju pasivno-defanzivnih strategija. Promene u ekonomskim strategijama pratilo je i poboljšanje ekonomskog položaja većine domaćinstava, a posebno onih koja pripadaju srednjim i višim slojevima (Babović, 2011). Pokazalo se, takođe i da su ove promene doprinosile većoj statusnoj konzistenciji društvenih slojeva. Podaci iz istraživanja sprovedenog 2012. godine, u periodu kada su se ispoljile sve slabosti sistema oblikovanog procesima post-socijalističke transformacije pod udarom ekonomske krize pokazali su da je došlo do značajnog kontrahovanja ekonomskih aktivnosti domaćinstava, te da su strategije pretrpele promene u pravcu ponovnog povećanja pasivno-defanzivnih strategija, kao i značajnog gubitka neregularnih formi rada i kombinacija radnih aktivnosti. Ove promene praćene su i pogoršanjem materijalnog položaja prelaznog i sloja kvalifikovanih radnika. Kontrahovanje ekonomskih aktivnosti i njihovo znatno sužavanje na formalnu zaposlenost praćeno je povećanjem unutarstrojne homogenosti i oštrijim međuslojnim razlikama.

Ključne riječi: *socio-ekonomske strategije, domaćinstvo, društveni sloj, materijalni položaj, ekonomska kriza, post-socijalistička transformacija.*

¹ Ova istraživanja sprovodi Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, odnosno odgovarajućih ministarstava koja su finansirala naučne projekte u prethodnim sazivima vlade.

Marija Babović

Odeljenje za sociologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Jelena Milinović

Gender Centar Republike Srpske

RODNE EKONOMSKE NEJEDNAKOSTI U REPUBLICI SRPSKOJ SAGLEDANE IZ PERSPEKTIVE ŽIVOTNIH TOKOVA

Nalazi o rodnim ekonomskim nejednakostima u Republici Srpskoj dobijeni su istraživanjem koje je imalo za cilj da sagleda šire, različite socio-ekonomske aspekte rodnih nejednakosti iz perspektive životnih tokova. Istraživanje je sprovedeno 2016. godine na reprezentativnom uzorku od 500 domaćinstava u Republici Srpskoj u kome su bili anketirani svi članovi/ce. Pristup rodnim nejednakostima iz perspektive životnih tokova polazi od pretpostavke da se rodne nejednakosti ispoljavaju različito u različitim životnim fazama, u zavisnosti od potreba i resursa koji su ključni za posebne periode u životu, kao i od šansi koje žene i muškarci imaju da pristupe tim resursima (uključujući i položaje). Nejednakosti ispoljene u kasnijim fazama života predstavljaju nasleđe prethodnih životnih faza u kojima su ukorenjene nejednake šanse i ograničenja za žene i muškarce (Babović et al., 2016). Pristup životnih tokova omogućio je da se bolje razumeju socijalne putanje pojedinaca i grupa, razvojni procesi koji su povezani sa individualnim, grupnim karakteristikama i društveno-istorijskim uslovima (Mortimer i Shanahan, 2002). Nalazi istraživanja ukazali su za razliku od nekih drugih oblasti u kojima se beleže promene i smanjenje rodnih nejednakosti između generacija, (poput obrazovanja, vrednosnih sistema), rodne nejednakosti u oblasti ekonomske participacije, „produktivnog i reproduktivnog“ rada istrajavaju i ostaju gotovo nepromenljive. Uprkos različitim politikama i merama kojima se tokom prethodne decenije pokušavao poboljšati položaj žena u sferi ekonomske participacije, njihovo učešće u radnoj snazi je znatno niže nego učešće muškaraca, a njihov prolaz ka radnim mestima teži. Nalazi istraživanja takođe su pokazali da koreni rodnih nejednakosti u sferi rada sežu u djetinjstvo. Dečaci i devojčice se različito socijalizuju za radne uloge, pri čemu se dečaci uključuju više u ekonomske aktivnosti, one koje ih pripremaju za uključivanje na tržište rada, (poput rada na gazdinstvu, u porodičnoj firmi i sl.), dok se devojčice više uključuju u rad u domaćinstvu i time više socijalizuju za kućni rad i brigu o porodici. Jaz u aktivnosti se gubi tek kod starijih generacija (65 +), sa napuštanjem tržišta rada, ali se nejednakosti iz perioda radne aktivnosti, odnosno radnog uzrasta, prelivaju na ovu fazu života umanjujući blagostanje žena u starosti u odnosu na muškarce – one ostvaruju manje radnog staža, znatno ređe ostvaruju ličnu penziju i imaju niže penzije od muškaraca. Imovinski jaz je takođe postojan, prisutan u svim generacijama. Žene su rijetko vlasnice osnovne stambene jedinice u kojoj živi domaćinstvo, poslovnog prostora, zemljišta, vozila. Zbog nepovoljnije ekonomske participacije, žene imaju i izraženiji subjektivan osjećaj da su manje ekonomski vredne, odnosno da je njihov ekonomski doprinos domaćinstvu manji, a time i moć i položaj.

Ključne riječi: *rod, ekonomske nejednakosti, zaposlenost, kućni rad, briga o porodici, jaz u prihodima.*

Dragan Bagić

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

ŠTO UBIJA SINDIKATE U HRVATSKOJ: KRIZA ILI SMJENA GENERACIJA?

Značajna pozitivna uloga sindikalnog pokreta u redistribuciji društvenog bogatstva, a time i u smanjivanju društvenih i ekonomskih nejednakosti, široko je prihvaćena u literaturi iz područja sociologije, ekonomije i političkih znanosti. Međutim, opsežna literatura koja se bavi industrijskim odnosima nedvojbeno pokazuje snažan trend opadanja snage sindikalnih pokreta diljem razvijenog svijeta, a neki autori slabljenje sindikata povezuju s paralelnim procesom rasta društvenih i ekonomskih nejednakosti (Visser, 2003; Blanchflower, 2007). U hrvatskom kontekstu, snaga sindikalnog pokreta, ali i njegov utjecaj na razinu i vrstu ekonomskih i društvenih nejednakosti, nije opsežnije istraživana. Stoga je namjera ovog rada da dijelom popuni neke praznine koje u tom smislu postoje.

Autor polazi od rezultata vlastitih istraživanja koja su provedena 2009. i 2014. godine koja pokazuju pad sindikalne gustoće (udio sindikalno organiziranih radnika u ukupnom broju ovisno zaposlenih) za oko 1/4 u navedenom petogodišnjem razdoblju, s oko 35% 2009. na oko 26% 2014. godine. U radu se dokazuje kako je navedeni pad jedan od najvećih padova sindikalne gustoće od sredine 1990-ih do danas, te pokušava naći objašnjenja za navedeno ubrzano opadanje sindikalne gustoće. U radu se testiraju dvije suprotstavljene hipoteze o uzrocima znatnog pada sindikalne gustoće u navedenom periodu: *utjecaj ekonomskog ciklusa*, odnosno gospodarske krize koja je zahvatila Hrvatsku od 2008. te se produžila sve do 2014. godine, i *kohortni efekt*, odnosno utjecaj smjene generacija na tržištu rada na razinu sindikalne gustoće. Rezultati deskriptivne i multivarijantne analize pokazuju da je hipoteza o kohortnom efektu znatno uvjerljivija. Ovakav zaključak ima izrazito negativne implikacije na projekciju kretanja sindikalne gustoće u budućnosti, a time i snage i utjecaja sindikata u Republici Hrvatskoj, s obzirom da se prema rezultatima istraživanja u narednim godinama može očekivati ubrzanje odljeva s tržišta rada kohorti radnika koje imaju relativno visoku razinu sindikalne organiziranosti i njihovu zamjenu kohortama koje imaju nisku razinu sindikalne organiziranosti.

Rad se temelji na dvama anketnim istraživanjima, koja su provedena na nacionalno reprezentativnom uzorku stanovnika Republike Hrvatske u dobi od 15 i više godina. Podaci za oba istraživanja su prikupljena u okviru omnibus istraživanja agencije Ipsos Puls i to za svako istraživanje u dva mjesečna vala, tako da za obje vremenske točke ukupni uzorak iznosi po 2.000 ispitanika.

Ključne riječi: *sindikati, sindikalna gustoća, Hrvatska, kohortni efekt, ekonomska kriza.*

Gojko Bežovan

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Jelena Matančević

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Danijel Baturina

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

KOLIKO ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA UTJEČU NA SMANJENJE DRUŠTVENIH NEJEDNAKOSTI?

Civilno društvo kao obnovljivi resurs svojim poslanjem i djelovanjem potencijalno može imati značajan utjecaj na smanjenje društvenih nejednakosti, posebice uzimajući u obzir njihovo djelovanje na regionalnoj i lokalnim razinama. Civilno društvo doprinosi izgradnji zajednice kroz socijalnu integraciju i poboljšanje općeg (društvenog) povjerenja (Kamerāde, 2015) Regije i skupine koje imaju snažan socijalni kapital, koje civilno društvo pomaže stvarati, također imaju različite pozitivne ishode, izvan ekonomskih prednosti (Edwards i sur., 2012). Prijašnja istraživanja (Bežovan i Zrinščak, 2007) su pokazala da su dosezi organizacija kao sazivača u rješavanju lokalnih pitanja u Hrvatskoj skromni. Izazov je dijelom što u Hrvatskoj nije izgrađena javnost o socijalnim problemima na lokalnoj razini. Uloga civilnih organizacija u smanjenju siromaštva manja je nego u akcijama zaštite okoliša. Izazovi civilnog društva prepoznati su u području osnaživanja marginalnih skupina, izravnom podmirivanju socijalnih potreba te jačanju socijalne vladavine.

Rad će tematizirati dosadašnji razvoj civilnog društva imajući u vidu njegovu geografsku distribuciju i lokalne utjecaje koje proizvodi. U tom kontekstu sagledat ćemo rezultate istraživanja FP7 projekta WILCO u pogledu socijalnih inovacija civilnog društva na lokalnim razinama, koje jačaju socijalnu integraciju i pružaju socijalne usluge. Istraživanje je bilo kvalitativne prirode te je uključivalo analizu sekundarne građe, polustrukturirane intervju s ključnim dionicima te studije slučaja socijalnih inovacija na lokalnim razinama. Osim toga prikazat ćemo rezultate istraživanja FP7 projekta Third Sector Impact o percepcijama ključnih dionika o utjecaju trećeg sektora/civilnog društva na lokalnim razinama. O istraživanju smo osim analize sekundarne građe i intervju s ključnim dionicima trećeg sektora proveli anketu među organizacijama koje konceptualno pripadaju sektoru, kao i studije slučaja primjera dobre prakse.

Ovi rezultati će se staviti u kontekst centraliziranosti države gdje se i lokalni socijalni programi razvijaju u protustavu spram državnog sustava, a ne koordinirano i planirano (Stubbs i Zrinščak, 2012), kao i koncepta kombinirane socijalne politike (Bežovan, 2007). Kao važan poticaj za smanjenje društvenih nejednakosti analizirat ćemo Strategiju regionalnog razvoja Republike Hrvatske i ulogu koju civilno društvo ima u njoj, kao i strategije razvoja urbanih područja. Osim toga sagledat ćemo (nejednake) mogućnosti financiranja organizacija civilnog društva kao i različite razvijenost organizacija u sferi urbano/ruralno. Taj uvid će nam doprinijeti raspravi o trenutnim dosezima kao i potencijalima ali i barijerama civilnog društva za djelovanje na smanjenju društvenih nejednakosti.

Ključne riječi: *civilno društvo, treći sektor, lokalne zajednice, društvene nejednakosti, socijalne inovacije.*

Ivo Bićanić

Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja

Željko Ivanković

Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja

Matija Kroflin

Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja

NEJEDNAKOST PLAĆA

Ekonomska nejednakost u Hrvatskoj nije posebno istraživana. Procjene i izračuni nejednakosti išli su uz istraživanja o efikasnosti socijalne politike ili poreznog sustava te uz usporedbe plaća u javnom i privatnom sektoru. Ili se radilo o procjeni siromaštva. To nije primjereno za zemlju koja je prije četvrt stoljeća promijenila smjer razvitka političkog i ekonomskog sustava. Tome su svakako i ideološki razlozi. Za analizu trendova i uzroka kretanja nejednakosti nedostaju i podatci. Rijetke procjene i izračune uglavnom su inicirale međunarodne institucije, Svjetska banka i Europska komisija. Državni zavod za statistiku objavljuje posljednjih godina procjene Gini koeficijent kućanstava.

Plaće su samo dio prihoda stanovništva, ali o isplati bruto i neto plaća za posljednjih petnaest godina postoje razmjerno uredni i provjerljivi podatci. U radu se analizira kretanje nejednakosti plaća od 2002. do 2015. godine. U promatranom razdoblju Hrvatska je doživjela snažnu ekonomsku krizu i početak oporavka, a zemlja je također 2013. godine ušla u Europsku uniju. Osim tih događaja razmatra se utjecaj brzog gospodarskog rasta (uz zaduživanje) prije krize i regulatornih promjena na kretanje nejednakosti. Kad je izbila kriza došlo je do smanjenja nejednakosti plaća. Gleda li se cijelo razdoblje i cijela raspodjela nejednakost plaća raste.

Pažnja je posvećena kretanjima u najgornjem dijelu raspodjele – 0,1; 1 i 5 posto primatelja plaća, a koji se uspoređuje i s plaćama u najdonjem dijelu raspodjele. U razdoblju krize broj primatelja plaća u najvišim razredima značajno se smanjio, a i udio najgornjeg promila u ukupnim ionako smanjenim plaćama. S ulaskom u Europsku uniju, kao i s polaganim oporavkom gornji dio raspodjele opet jača u odnosu na ukupne plaće te u odnosu na druge dijelove raspodjele.

I u najnižim razredima kriza je izazvala smanjivanje udjela tih razreda u ukupnom broju primatelja plaća i još bržeg pada udjela u ukupnim plaćama. Od 2008. do 2015. godine udio primatelja bruto plaća do 3000 kuna se manje nego prepolovio, ali je udio njihovih (ionako vrlo niskih) plaća u ukupnim plaćama pao za gotovo dvije trećine. To znači da te razrede ni oporavak nije zahvatio kao druge. Dok se udio broja primatelja bruto plaće do 3500 kuna gotovo vratio na razinu od prije krize, udio njihovih plaća u ukupnim plaćama još zaostaje za izjednačenjem s razinom prije krize. To znači da se gornji razredi viših plaća popunjavaju brže. To može biti pozitivan znak i sa stajališta ekonomije i sa stajališta nejednakosti, no taj zaključak treba sačekati.

Ključne riječi: *ekonomska nejednakost, prihodi, nejednakost plaća, financijska kriza.*

Paško Bilić
Institut za razvoj i međunarodne odnose

Ivo Furman
Istanbul Bilgi University

Savas Yildirim
Istanbul Bilgi University

POLITIČKA EKONOMIJA MORALNE PANIKE: ANALIZA TEMELJEM RAČUNALNIH DRUŠTVENIH ZNANOSTI

Mediji nisu samo skupine organiziranih društvenih aktera koji reflektiraju društvenu zbilju. Oni aktivno konstruiraju, oblikuju i posreduju društvenu zbilju. U tom je procesu ključna uloga političke orijentacije medijskog vlasništva te urednička politika koja definira dnevni red i societalnu dostupnost informacija u javnoj sferi. Tijekom izbjegličke krize politički su akteri neminovno adaptirali svoje pozicije i strategije ovisno o javnom mnijenju i promjenama u medijskom izvještavanju. Dramatični su događaji mijenjali javno raspoloženje i pomicali dominantne diskurse medijskog izvještavanja.

Cilj je ove prezentacije istražiti na koji su način vlasništvo i ideološka pristranost medija utjecali na sadržaj i jezik izvještavanja o izbjegličkoj krizi. Odabrano je deset medijskih organizacija sa različitim oblicima medijskog vlasništva (privatno, javno, neprofitno) i različitim pozicioniranjem u političko-ideološkom smislu (lijevo – desno). Sakupljeni su svi članci (N = 352) koje su odabrane organizacije objavile na svojim mrežnim stranicama u dvama razdobljima: (1) četrnaest dana prije seksualnih napada koji su se dogodili u njemačkom gradu Kölnu (od 18. prosinca do 31. prosinca 2015.); i (2) četrnaest dana nakon tog događaja (od 1. siječnja do 14. siječnja 2016.). Podaci su analizirani temeljem metoda računalnih društvenih znanosti (eng. Computational social science) i to prvenstveno pomoću “obrade prirodnog jezika” (eng. Natural language processing) i “analize sukladnosti” (eng. Correspondence analysis).

Najuočljivija promjena između dvaju promatranih razdoblja je raznolikost jezičnih koncepata u prvom uzorku te značajna grupiranost medijskih aktera i odgovarajućih koncepata u drugom uzorku. U prvom su razdoblju neke od najčešće spominjanih riječi u medijskom izvještavanju bile “sklonište”, “migracija”, “odgovornost”, “zaštita” i “bolji život”. U drugom su razdoblju izvještavanjem dominirale riječi “red”, “rat” “sloboda” i “opasnost”. U istom je razdoblju primjetno znatno istaknutije korištenje termina “kontrola” i “strah”. Uočljiv je pomak od izvještavanja o krizi kao o humanitarnom fenomenu do izvještavanja o krizi kao o sigurnosnom fenomenu. U sklopu sigurnosnog diskursa vidljiva je mobilizacija straha u svrhu nametanja snažnije kontrole nacionalnih granica. U drugom je periodu primjetna i dominantna upotreba zamjenica “nas” i “mi” čime se naglašava razlika između “nas” i “njih” koji se stereotipiziraju kao seksualni prijestupnici i teroristi. Empirijski podaci potvrđuju osnovne pretpostavke teorije moralne panike (Cohen, 1972) i osobito političke ekonomije moralne panike koja proučava odnose između moći, materijalnih interesa i kulture (Cricher, 2011).

Ključne riječi: *politička ekonomija medija, medijsko vlasništvo, ideologija, moralna panika, izbjeglička kriza, računalne društvene znanosti.*

Jasmina Božić

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ozren Žunec

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Anton Vukelić

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Iva Marija Ilić

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Benjamin Čulig

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

REDISTRIBUTIVNI UČINAK ZAKLADA U HRVATSKOJ

Zaklade, koje su po definiciji imovina, osnivaju se radi raspodjele određenih sredstava u svrhu općeg dobra društva, zajednice odnosno grupe, ili pak radi dobrobiti pripadnika neke struke, obitelji itd. Zaklade redistribuiraju sredstva od onih koji ih imaju onima koji ih nemaju ili ih imaju manje, tako da zaklade djeluju redistributivno. Zaklade su slobodne svojim djelovanjem podržavati društveno-gospodarski sustav koji stvara, održava i produbljuje ekonomske i druge društvene nejednakosti. U tom pogledu relevantnu tezu elaborira i potkrepljuje sociologinja Vogel: elitna međunarodna filantropija počiva na prikrivenom neoliberalnom programu smanjenja troškova države njihovim prelijevanjem na zajednice, civilno društvo i građane, te globalnog širenja ekonomskog i simboličkog utjecaja centara moći. Iako redistribuira znatna sredstva, dugoročno gledano, međunarodna filantropija ima svrhu održanja globalnog kapitalističkog sustava koji proizvodi socioekonomske nejednakosti, a što sociološka istraživanja mahom ne uspijevaju problematizirati. Dio te teze je i tvrdnja da moderna filantropija ima neekonomsku dimenziju: putem američkih privatnih zaklada, kao ključnog čimbenika organizirane filantropije u svijetu, šire se američki institucionalno-organizacijski ustroj i simboličko-kulturni vrijednosni okvir na globalno civilno društvo. S obzirom na kulturno-simboličku dimenziju spomenute teze, slijedom nalaza Lamont i Molnára da postoje nacionalne razlike u pogledu toga kako se ono simboličko i ono društveno isprepliću u pojedinim kulturama, propitujemo u kojoj mjeri postavke Vogel imaju utemeljenja u hrvatskoj filantropiji. U sklopu znanstvenoistraživačkog projekta Čimbenici programskog oblikovanja djelovanja zaklada u Hrvatskoj, pri Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, uz potporu Sveučilišta u Zagrebu, krajem 2016. i početkom 2017. g. proveli smo kvalitativno istraživanje putem trideset polustrukturiranih intervjua s predstavnicima zaklada u Hrvatskoj, iz svih županija u kojima postoje aktivne zaklade. Podatke smo kodirali i tematski analizirali, a izvore nalazimo također u dostupnim dokumentima zaklada. Razmatramo izvore sredstava, primatelje potpora i iznose koje zaklade dodjeljuju. Prema našim podacima, aktivno je približno dvije trećine zaklada registriranih u Hrvatskoj, a trećina aktivnih zaklada u statutima i programima eksplicitno ili implicitno spominju obrazovnu, zdravstvenu, materijalnu i drugu pomoć siromašnima i potrebitima. Od tog broja, tek četvrtina zaklada eksplicitno se zalaže za smanjivanje nejednakosti, jednakost prilika za sve, kulturu dijaloga i tolerancije među različitim društvenim skupinama. U pogledu geografske raspodjele zaklada s obzirom na razvijenost pojedinih dijelova Hrvatske, zaklada nema ili su najslabije razvijene u županijama koje su prema indeksu razvijenosti jedinica lokalne i područne samouprave 2013.g. razvrstane u prvu skupinu i proglašene potpomognutim područjima koja zaostaju za nacionalnim prosjekom. Međutim, u istoj toj skupini nalazimo i četiri županije u kojima su županijske ili gradske vlasti osnovale zakladu za razvoj lokalne zajednice, što

znači da takve zaklade nisu isključivo povezane s razvijenijim županijama. Nadalje, najčešće tematsko usmjerenje zaklada je obrazovno-stipendijsko (trećina aktivnih zaklada su potpuno ili dijelom posvećene financiranju učenika i studenata). Trećina njih vodi se isključivo kriterijem izvrsnosti, petina isključivo socijalnim kriterijem, a ostale kombiniraju različite kriterije, primjerice kriterij prosjeka ocjena i kriterij ukupnog dohotka kućanstva kandidata po članu u odnosu na proračunsku osnovicu za određenu godinu. Ekspliciramo čimbenike o kojima ovisi redistributivni učinak zaklada te izlažemo mogućnosti za pojačani doprinos zaklada smanjenju nejednakosti u hrvatskom društvu.

Ključne riječi: *zaklade, zakladništvo, nejednakost, redistribucija, filantropija, društvene granice, simboličke granice.*

Saša Božić

Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru

Simona Kuti

Institut za migracije i narodnosti

NEJEDNAKOSTI U TRANSNACIONALNIM SOCIJALNIM PROSTORIMA

Početkom 21. stoljeća pojedini autori unutar društvenih znanosti izražavali su važnost procesa transnacionalizacije i razvijajućih oblika transnacionalnih socijalnih prostora, ali poneki put i nadu da bi takvi prostori mogli postati prostori veće jednakosti, slobode komunikacije i udruživanja te područje korekcije različitih oblika nejednakosti u društvima zamišljenim kao nacionalnim kontejnerima. Transnacionalni socijalni prostori definirani u različitim konceptima i pristupima opisuju se najčešće kao održive veze osoba, mreža i organizacija preko granica više nacija-država s različitim stupnjem institucionalizacije (Faist, 2000). No dok su radovi koji se koncentriraju na prekogranične društvene i ekonomske procese odavno naglašavali produkciju i reprodukciju različitih oblika nejednakosti, posebice kroz proces globalizacije, autori koji istražuju migrantski transnacionalizam i formiranje transnacionalnih socijalnih prostora i polja, uglavnom ne razmišljaju niti proučavaju njihove učinke na isključenje i nejednakost. U skladu s tim je i zanemarivanje različitih potencijalnih oblika nejednakosti aktera u transnacionalnim prostorima i nekritičko oslanjanje na horizontalnu i egalitarnu analogiju mreža, uz prikaz „transmigranata“ kao aktera potpuno oslobođenih pritisaka i regulacija nacija-država. Jedini teorijski rad koji eksplicitno naglašava nejednakosti u transnacionalnim socijalnim prostorima (poljima) jest rad Peggy Levitt i Nine Glick Schiller (2004). Unatoč tome, preciznije definiranje, operacionalizacija i istraživanje nejednakosti (na temelju međuprožimanja roda, klase i rase), koje u pristupu autorica zauzima središnje mjesto u definiciji „transnacionalnih socijalnih polja“, ostavljeno je za buduća istraživanja.

Za pripremu takvih istraživanja bit će neophodno promisliti odnos nejednakosti i transnacionalnih prostora. Zato ćemo u izlaganju prikazati različite oblike nejednakosti koji su konstitutivni dio izgradnje transnacionalnih socijalnih prostora, ali i nejednakosti koje nastaju kao posljedice održavanja veza preko nacionalnih granica te ćemo pri tome koristiti i primjere transnacionalnih socijalnih prostora preko hrvatskih granica.

1. Prikazat ćemo proces društvenog isključivanja kao konstitutivni dio izgradnje transnacionalnih socijalnih prostora.
2. Prikazat ćemo međuigru moći i ovisnosti u mrežama, pa tako i u transnacionalnim mrežama, na temelju pristupa unutar teorija razmjene koje su odavno prepoznale nejednakosti kao važne ishode umrežavanja i razmjena unutar mreža.
3. Pri tome ćemo posebno staviti naglasak na nejednakosti s obzirom na ekonomski, socijalni i kulturni kapital, rod, dob i poziciju u mreži.
4. Razmotrit ćemo utjecaj društvenog i političkog „okoliša“ na nejednakosti u transnacionalnim socijalnim prostorima.
5. Konačno, usporedit ćemo jačanje nejednakosti izvan transnacionalnih socijalnih prostora kao

posljedice izgradnje tih prostora (npr. razlike i nejednakosti između umreženih i neumreženih migranata, kao i migranata te ne-migranata u lokalnim zajednicama).

Ključne riječi: *društvene nejednakosti, društveno isključivanje, transnacionalizacija, transnacionalne mreže, transnacionalni socijalni prostori.*

Ivan Burić

Odsjek za komunikologiju, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Vuk Vuković

Zagrebačka škola ekonomije i managementa

Aleksandar Štulhofer

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

JE LI ŽUPANOV BIO U PRAVU? TESTIRANJE PODRIJETLA I PERZISTENCIJE EGALITARNOG SINDROMA

Teorija egalitarnog sindroma (Županov, 1970) najznačajnija je domaća sociološka teorija društvenog razvoja. Nasuprot Županovljevom tumačenju prema kojem je egalitarni sindrom naslijeđe predmoderne agrarne kulture koju je socijalizam ideološki nadogrudio, neki kritičari ove teorije smatraju da su vrijednosti koje čine egalitarni sindrom reakcija na troškove postsocijalističke tranzicije i rata za neovisnost. U izlaganju ćemo predstaviti rezultate empirijskog testiranja ova dva suprotstavljena objašnjenja podrijetla egalitarnog sindroma te propitati argumente za perzistenciju tog specifičnog vrijednosnog sklopa. U tu svrhu predstaviti ćemo rezultate multivarijatnih regresijskih analiza podataka na županijskoj razini koji ukazuju kako je udio poljoprivrednog stanovništva s kraja 1960.-tih i početka 1970.-ih – a ne društveni troškovi rata i tranzicije 1990.-tih godina – značajan prediktor županijske razine ES početkom 2016. godine. Kontrolirajući nekadašnji udjel poljoprivrednog stanovništva (1970.) te današnja demografska i gospodarska obilježja županija, provedene analize sugeriraju da udio poljoprivrednog stanovništva u ukupnoj populaciji i dalje značajno određuje županijske razine egalitarnog sindroma – potvrđujući tezu o njegovoj perzistenciji. Uzeti u cjelini, rezultati ove analize kao i rezultati analiza koje smo proveli tijekom 2016. godine (publicirani u: *Politička misao* br. 3, 2015. i *Financial Theory and Practice*, br 4., 2016.) indiciraju kako je egalitarni sindrom naslijeđeni vrijednosni obrazac koji i dalje djeluje na društvenu svakodnevicu u Hrvatskoj otežavajući socioekonomski razvoj.

Ključne riječi: *egalitarni sindrom, perzistencija, multivarijatna regresijska analiza, društveni razvoj, Županov.*

Dražen Cepić
 Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru

Karin Doolan
 Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru

SUVREMENA ISTRAŽIVANJA O KLASAMA: TRENDVI I PRIJEPORI

W. Bottero (2004) u radu *Klasni identiteti i identitet klase* identificira nekoliko teorijskih i metodoloških prijepora oko pojma klase: Je li klasa koristan pojam u suvremenom kontekstu? Možemo li govoriti o postojanju klasa i ako ne postoji veza između klasnog položaja i klasne svijesti? Je li dominacija makro pristupa klasi suzila potencijal pojma da zahvati (reprodukciju) nejednakosti u svakodnevnom životu? Je li kvalitativnim uvidima taj pojam suviše proširen? U izlaganju se trendovima u suvremenim istraživanjima klasnih razlika te mogućim odgovorima na navedena pitanja pristupa na temelju uvida iz znanstvenih radova o klasnim razlikama objavljenima u šest vodećih socioloških časopisa u periodu 2006.-2016.: *American Journal of Sociology*, *American Sociological Review*, *Annual Review of Sociology*, *European Sociological Review*, *Sociology* i *British Journal of Sociology*. U navedenom periodu je identificirano 326 radova koji se bave klasnim razlikama, a koje smo induktivno kategorizirali u sljedeća područja: obrazovanje; privatni i društveni odnosi; politika i politička ekonomija; rad i zaposlenje; identitet; klasna teorija; društvena mobilnost; kultura i kulturna potrošnja; zdravlje i smrtnost; prostor i stanovanje; siromaštvo i rizici. Većina pregledanih empirijskih istraživanja provedena je u Velikoj Britaniji te u manjoj mjeri u drugim zemljama Zapadne Europe i SAD-u, dok su istraživanja iz polu-perifernih i perifernih regija rijetka.

Pregledom literature dobiveni su sljedeći uvidi: većina istraživanja ne polazi eksplicitno od koncepcija klasa etabliranih socioloških teorija, što ide u prilog dijagnozi D. Conleya (2008) da teorijski specifični klasni koncepti prepuštaju mjesto *folk* pojmu klase. Gdje su istaknute te koncepcije u najvećem broju radova radi se o klasnoj analizi inspiriranoj Weberom (tzv. Erikson-Goldthorpe-Portocarero klasna shema). Po učestalosti slijede istraživanja temeljena na Bourdieuovoj klasnoj analizi (od kojih se najveći broj odnosi na područje kulture i kulturne potrošnje i obrazovanja). U svega par istraživanja koristi se neo-marksistička i neo-durkheimovska klasna analiza. Pregled upućuje i na rastući trend konvergencije između etabliranih klasnih paradigmi, dok je važnost intersekcionalnosti posebno istaknuta u radovima koji se bave pitanjima identiteta. Nadalje, identificiran je jaz između kvantitativnih i kvalitativnih istraživanja klasnih nejednakosti koji se očituje ne samo po malenom broju pristupa mješovitih metoda istraživanja, već i po tome što izbor metodoloških oruđa u pravilu slijedi tematska područja istraživanja. Primjerice, dok su istraživanja koja se bave pitanjima identiteta skoro isključivo kvalitativna, ona koja se bave radom i zaposlenjem su dominantno kvantitativna. Manji broj istraživanja polazi iz komparativne perspektive, što ističe perzistentnost problema metodološkog nacionalizma. Fokus istraživanja geografski često slijedi goruće društvene probleme pojedinih sredina, a u izlaganju će se istaknuti i uočena divergencija između širih trendova u suvremenoj sociologiji te tema analiziranih kroz klasnu perspektivu. Zaključno će se adresirati implikacije pregleda literature za istraživanje društvene stratifikacije u Hrvatskoj.

Ključne riječi: *suvremena istraživanja o klasama, teorijski i metodološki trendovi i prijepori, folk pojam klase, metodološki nacionalizam.*

Ana Ciprić

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivan Landripet

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

ULOGA RANE SOCIJALIZACIJE I SAMOPOŠTOVANJA U ODNOSU KORIŠTENJA INTERNETSKIH DRUŠTVENIH MREŽA I ZADOVOLJSTVA TJELESNIM IZGLEDOM KOD ADOLESCENTICA

Domaća i inozemna istraživanja konzistentno upućuju na povezanost izloženosti medijskim sadržajima i nezadovoljstva tjelesnim izgledom među mladm ženskom populacijom. Zbog njene učestalosti, na tu se pojavu istraživači referiraju kao na „normativno“ nezadovoljstvo, a negativne psihosocijalne posljedice nezadovoljstva tjelesnim izgledom dalekosežne su i mogu utjecati na cjelokupni život osobe. Pretpostavlja se i empirijski potvrđuje da su žene i djevojčice u medijskim sadržajima češće definirane i tretirane u terminima tijela od dječaka i muškaraca. U literaturi se u koncipiranju tog fenomena uglavnom polazi od sociokulturnog modela, koji se temelji na postavci o društvenim, najčešće nedostižnim, normama tjelesnog izgleda kao ishodištu objektivizirajućeg pogleda na vlastito tijelo te njihovu reproduciranju putem masovnih medija. Rodna nejednakost tradicionalno je prisutna u modeliranju društvenih uloga i očekivanja, pri čemu kulturne norme suvremenih zapadnih društava podržavaju objektivizirajući pogled na žensko tijelo. Pojedinci medijski posredovane društvene norme procesom internalizacije usvajaju kao svoje osobne te na njima temelje vlastito vrednovanje. Izravna posljedica objektivizacije jest definiranje vlastite vrijednosti pretežno u terminima izvanjskog izgleda, koja se manifestira preokupiranošću vlastitim izgledom (samonadzor) i očituje slabijom uspješnošću kognitivnih i tjelesnih izvedbi u mlađoj ženskoj populaciji. U novijim radovima pažnja se sve više skreće na nužnost proširivanja poimanja medijskog utjecaja s konvencionalnih medija na internetske društvene mreže, koje za mlađe generacije postaju sve učestaliji generator medijskih poruka, ali i komunikacijsko sredstvo samopromocije te primanja povratnih informacija o vlastitom izgledu i aktivnostima. U ovom je istraživanju testiran model odnosa nekih od temeljnih dimenzija razvoja nezadovoljstva vlastitim tjelesnim izgledom (obiteljska socijalizacija, samopoštovanje, internetske društvene mreže, samonadzor i zadovoljstvo izgledom) u nastojanju da se identificiraju mogući protektivni faktori te proširi primjena sociokulturnog modela na novi, virtualni, oblik komunikacije i prenošenja medijskih sadržaja. Podaci su prikupljeni 2015. godine internetskim anketnim istraživanjem u sklopu projekta 9221 Hrvatske zaklade za znanost „Prospective Biopsychosocial Study of the Effects of Sexually Explicit Material on Young People ‘s Sexual Socialization and Health”. Analize su temeljene na uzorku 1.301 učenice drugih razreda srednjih škola u Gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji. Rezultati podupiru postavke sociokulturnog modela primijenjenog na analizu utjecaja internetskih društvenih mreža. Njihova se upotreba pokazala povezanom s nezadovoljstvom tjelesnim izgledom posredstvom internalizacije ideala tjelesnog izgleda. Pokazalo se i da je odnos između internalizacije i zadovoljstva tjelesnim izgledom djelomično posredovan samonadzorom, što je u skladu s pretpostavkama teorije objektivizacije. Nije potvrđen moderatorski utjecaj samopoštovanja na odnos između internalizacije ideala tjelesnog izgleda i zadovoljstva vlastitim izgledom, ali se samopoštovanje pokazalo izravno povezanim sa zadovoljstvom vlastitim izgledom. Taj nalaz sugerira protektivnu ulogu obiteljske socijalizacije u izgradnji zadovoljstva vlastitim izgledom kroz djelovanje rane socijalizacije na stupanj samopoštovanja adolescentica. Praktična se primjena ostvarenih uvida očituje u mogućnosti njihova integriranja u školske i izvanškolske programe medijske pismenosti, osobito u dijelu usmjerenom na prevenciju štetnih posljedica medijske idealizacije tjelesnog izgleda i naglašavanja njegove važnosti.

Ključne riječi: *zadovoljstvo tjelesnim izgledom, internetske društvene mreže, sociokulturni model, samoobjektivizacija, samopoštovanje, obiteljska socijalizacija, medijska pismenost.*

Slobodan Cvejić

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

IMA LI NADE ZA SOCIJALNU PRAVDU? KRATKA HISTORIJA I SAVREMENA FORME SOCIJALNE EKONOMIJE

Aktuelna kriza globalnog kapitalizma je iznela u žižu stručne i političke javnosti oblike samoorganizovanja i ekonomske aktivnosti koji su kontinuirano prisutni u savremenom kapitalizmu, ali čija vidljivost i sistemski značaj zavise od dominantnog modela ideološke interpretacije i političke artikulacije društvenih odnosa. Od 1980-ih godina pojam socijalne ekonomije (SE) je ponovo oživeo u naučnom i političkom diskursu u Evropi, da bi se nakon 2000. debata o značaju i pojavnim oblicima socijalne ekonomije raširila po čitavom svetu. Istraživači i kreatori politika danas diskutuju o inovativnim neprofitnim ekonomskim aktivnostima koje su osmišljene da bi sprečavale socijalno isključivanje tako što na tržištu prodaju društveno korisna dobra ili pružaju društveno korisne usluge. Socijalna ekonomija stvara radna mesta i razvija preduzetništvo, vrlo često zapošljavajući socijalno ranjive kategorije stanovništva i rešavajući važne probleme u lokalnoj zajednici.

Cilj ovog rada je da olakša razumevanje uloge koju inicijative u sektoru socijalne ekonomije imaju za održavanje društvene kohezije (popularno rečeno socijalne inkluzije) i održivi razvoj čitavog društva. Da bi se ova uloga razumela potrebno je pojavu socijalne ekonomije smestiti u odgovarajući istorijski i društveno-politički kontekst. Na taj način ovaj pojam 'punimo' realnim istorijskim sadržajem i povećavamo mu interpretativnu moć. Osim toga, potrebno je pojam približiti uvremenjenom empirijskom ispoljavanju, kako bi se ojačala njegova eksterna valjanost i omogućila njegova integracija u sistemska uopštavanja. Iz tog razloga se u radu najpre prikazuje kratak istorijat razvoja koncepta socijalne ekonomije, pojma i prakse, a potom se daje kratak prikaz najvažnijih oblika socijalne ekonomije u savremenom kapitalizmu.

Predočenim pristupom se pokazuje da pojam socijalne ekonomije ima trajnu empirijsku egzistenciju, kao i poseban interpretativni značaj u vremenu krize kapitalizma. Osim toga, ukazuje se na raznovrsnost organizacijskih formi u socijalnoj ekonomiji i njihovu prilagodljivost režimima odnosa između državne politike i stvarnih društvenih potreba (refleksivnost na promene u režimima blagostanja). Inicijative u socijalnoj ekonomiji se pojavljuju kao dinamičan odgovor na potrebu za socijalnom pravdom i uvek varirajući sistemski odgovor 'države' na ovu potrebu.

Ključne riječi: *socijalna ekonomija, socijalna pravda, država, građansko društvo, privatni sektor, javni sektor.*

Antonija Čuvalo

Centar za istraživanje medija i komunikacije / Odsjek za medije i komunikaciju, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Zrinjka Peruško

Centar za istraživanje medija i komunikacije / Odsjek za medije i komunikaciju, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Dina Vozab

Centar za istraživanje medija i komunikacije / Odsjek za medije i komunikaciju, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

RITMOVI MEDIJSKIH GENERACIJA U HRVATSKOJ

O medijskim generacijama u Hrvatskoj znamo vrlo malo, dok se u svijetu ova tema intenzivno istražuje (Vittadini i sur., 2014; Westlund i Weibull, 2013). Poznavanje generacijskih medijskih navika može pomoći boljem razumijevanju njihovih posljedica za pojedince, društvo i različite društvene organizacije (Bolton i sur.; 2013, cf. Mannheim, 1962). U radu polazimo od pretpostavke da razlike između medijskih generacija odražavaju razlike u medijskim krajolicima s kojima su se suočavale različite generacije u svojim formativnim godinama (Bolin, 2016; Bolin i Westlund, 2009). Time određeni medij i dominantne upotrebe tog medija stječu posebno značenje za osobe sa sličnim iskustvima (Bolin i Westlund, 2009). Prema tome, transformacije medijskih krajolika kroz vrijeme uključuju promjene na razini medijskih sustava, promjene medijskih sadržaja i promjene medijskih navika (praksi) publika (Westlund i Weibull, 2013). U radu pokazujemo da se rezultat procesa oblikovanja medijskih generacija očituje u karakterističnim medijskim repertoarima (Hasebrink i Domeyer, 2012; Hasebrink i Popp, 2006) koji predstavljaju indikatore "ritmova medijskih generacija" (Bolin, 2016). Prvo nacionalno reprezentativno istraživanje hrvatskih medijskih publika proveo je Centar za istraživanje medija i komunikacije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 2014. godine. Iako je mnoštvo informacija o najranijim publikama u Hrvatskoj možda zauvijek izgubljeno s prvom generacijom medijskih korisnika rođenom početkom 19. stoljeća ovo istraživanje predstavlja temelj koji će nam omogućiti prve uvide u sličnosti i razlike među hrvatskim medijskim generacijama. U radu polazimo od pretpostavke da empirijski medijski repertoari ispitanika izmjereni u određenoj točki vremena ukazuju na njihove habitualne preferencije vezano uz komunikacijske medije i predstavljaju relativno stabilne sedimente naučenih i internaliziranih orijentacija prema medijima (Bourdieu, 2011; Lepa, 2014). Analizom latentnih klasa (LCA) identificirane su tri medijske generacije: najstarija generacija *generacija tradicionalnih korisnika* medija, međugeneracija suzdržanih online korisnika i najmlađa *generacija online korisnika*. Starije generacije (rođeni između 1924.-1954.) pripadaju gotovo isključivo klasi tradicionalnih korisnika medija, dok među najmlađim ispitanicima (rođeni između 1982. i 1999.) gotovo da nema tradicionalnih korisnika medija. Sve tri generacije su multimedijske, za sve je karakteristično to da televizija predstavlja važan element repertoara, a najmlađa klasa ima najraznolikiji medijski repertoar. Osim toga, najmlađa klasa se razlikuje od starijih po tome što društvene mreže predstavljaju najvažniji element njihovog medijskog repertoara. Rezultati potvrđuju generacijsku hipotezu te pokazuju da u Hrvatskoj ne možemo govoriti o smanjenju generacijskog jaza kada je riječ o medijskim repertoarima različitih generacija.

Ključne riječi: *generacijska teorija, medijske generacije, medijalizacija, analiza latentnih klasa, medijski repertoari.*

Anita Dremel

Odsjek za sociologiju, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

RODNA RAVNOPRAVNOST, OBRAZOVANJE I NULTI KURIKULUM

Dinamika i struktura društvenih nejednakosti bremenito je ispisana u rodnome ključu. Obrazovni sustav moćno participira u održavanju i reprodukciji nepravednih društvenih nejednakosti u određenim momentima na eksplicitne načine, a u određenima i na implicitne. No možda je i najpotentniji način sudjelovanja obrazovnog sustava u održavanju subjektivnih i objektivnih dimenzija rodne neravnopravnosti kroz takozvani nulti kurikulum, dakle na one najmanje vidljive ili upravo nevidljive načine, sadržajem koji je odsutan i nepostojeći. Refleksija i svijest o rodnoj dinamici društvenih ograničenja i reprodukciji diskriminiranih ili manje povoljnih pozicija moći unutar obitelji, škole, lokalne zajednice i cijelog društva u minimalnom je smislu nužna kako bi se barem prestali produbljivati različiti oblici neravnopravnosti, a obrazovni je sustav po tom pitanju od ključne važnosti. Cilj je ovoga rada istražiti izazove postizanja rodne ravnopravnosti u obrazovnom sustavu i u društvenoj zbilji kroz obrazovni sustav s obzirom na omniprezentnost i omnirelevantnost rodne dimenzije ne samo naših društvenih identiteta nego i načina na koji funkcionira obrazovna politika i obrazovni institucionalni okvir. Analiza pokušava pristupiti onome što je neuralgično odsutno a da svojom odsutnošću svjedoči o politici društvene moći i hijerarhiji odnosa moći s rodnim predznakom, od razine kurikula do silabusa te formulacije kognitivnih, afektivnih i funkcionalnih ishoda učeničkih postignuća na konkretnim primjerima pripreme nastavnih jedinica za nastavu. Rezultati istraživanja svjedoče o paradoksima simultane systemske i strukturalne borbe za postizanje rodne ravnopravnosti kao oblika nepravedne društvene nejednakosti te systemske i strukturalne reprodukcije rodne neravnopravnosti. Rodna se stereotipizacija posebice primjećuje pri iznalaženju novih primjera, gdje nastavnici imaju kreativni upliv. U interpretaciji podataka rad se naslanja na Bourdieuov pojam habitusa te Foucaultove pojmove diskursa i dispozitiva, naglašeno se na temelju pronađenih uvida pitajući o mogućnosti razvijanja ili stjecanja vještina, strategija, taktika i resursa za otpor 'odozdo' po pitanju rodne ravnopravnosti. Među tim se pokušajima otpora, osim učenja o rodnoj ravnopravnosti i ostalih sadržajnih momenata, nalaze i nove metode učenja i poučavanja koje pokušavaju aktivirati učenike i zastupati dubinski pristup učenju umjesto onog površnog. Nulti kurikulum je pojam koji, budući da se odnosi na ono što je izvan plana i programa, ono što je izostavljeno, pa se sugerira da je nepostojeće ili barem manje vrijedno ili važno u procesu stjecanja znanja, vještina i stavova, nameće kao interpretativno koristan pojam s dodatnom vrijednošću kada je u pitanju rodna ravnopravnost, jer omogućuje utemeljenje epistemologije koja bi osvijestila socijalnu uvjetovanost znanja i socijalnu (rodnu, ali i klasnu, etničku i inu) smještenost tvorca znanja.

Ključne riječi: *rodna ravnopravnost, nulti kurikulum, obrazovanje, habitus, dispozitiv*

Margareta Gregurović
Institut za migracije i narodnosti

Drago Župarić-Iljić
Institut za migracije i narodnosti

MIGRANTI NA MARGINI: POLOŽAJ I PERCEPCIJE TRAZITELJA AZILA U HRVATSKOJ (2011. – 2016.)

Iako je u razdoblju od rujna 2015. do travnja 2016. kroz Hrvatsku prošlo više od 650.000 izbjeglica i drugih prisilnih migranata, azil u Hrvatskoj zatražila je tek 211 osoba stječući time službeni status tražitelja azila. Zaglušujuća medijska buka aktualna tijekom izbjegličke krize (2015.–2016.) ubrzo je utihnula ostavljajući javnost relativno neupoznatom s novim migracijskim kretanjima i „transferima“ tražitelja azila između europskih zemalja kroz koje je prolazila tzv. Balkanska ruta. Također je do danas široj javnosti prilično nepoznato kakav je položaj tražitelja azila u Hrvatskoj te s kakvim su izazovima oni suočeni, posebice ako se u obzir uzme da u nekim društvima prevladava stajalište prema kojem se procjenjuje da je tražiteljima azila za život dovoljno 80% društvenog standarda zbog njihovih smanjenih očekivanja (Weiss, 2005). Pri tom se nameće i pitanje koliko se tražitelji azila u Hrvatskoj doživljavaju kao „građani drugog reda“, odnosno kakva je općenito percepcija tražitelja azila i je li se ona mijenjala s obzirom na nove migracijske obrasce s kojima se Hrvatska susretala u posljednjih pet godina.

U ovome se radu komparativno prikazuju rezultati tri studije u kojima se istraživala percepcija tražitelja azila među različitim populacijama i u različitim vremenskim razdobljima. Primjenjujući metodu ankete dvije su studije provedene prije izbjegličke krize, 2011. na prigodnom uzorku studenata zagrebačkog sveučilišta (N = 277) i 2013. na prigodnom uzorku stanovnika istočne Slavonije (N = 1110), a treća je studija provedena u jeku izbjegličke krize krajem 2015. na prigodnom uzorku stanovnika dvije zagrebačke četvrti (Dugava i Trnja) (N = 299). Iako su se u provedenim studijama koristile modificirane verzije skale percepcije tražitelja azila, u analizama se za potrebe ovoga rada uspoređuju stavovi prema tražiteljima azila na temelju osam indikatora upotrijebljenih u svim studijama, a kako bi se mogle bolje opisati razlike među različitim skupinama ispitanika i ispitati potencijalne promjene u percepciji tražitelja azila s povećanjem mogućnosti socijalnog kontakta. Navedene čestice uz prihvatljivu pouzdanost upućuju u sve tri studije na percepciju tražitelja azila u ekonomsko-kulturnoj dimenziji uz naznačeni sigurnosni aspekt. Pritom rezultati faktorske analize na uzorcima studenata i Zagrepčana upućuju na razdvajanje ekonomske i kulturne dimenzije, dok je među ispitanicima iz istočne Slavonije dobivena jedinstvena ekonomsko-kulturna percepcija tražitelja azila. Razlike prema osnovnim sociodemografskim karakteristikama ispitanika upućuju na dodatna razlikovanja među provedenim studijama iako neki nalazi pokazuju konzistenciju u percepciji tražitelja azila u Hrvatskoj (primjerice značajna povezanost desne političke orijentacije s negativnijom percepcijom tražitelja azila u kulturnoj dimenziji). U interpretacijama se dobiveni rezultati smještaju u konceptualni okvir pomalo zanemarenog odnosa kulture i nejednakosti (Lamont i sur., 2014; Massey i sur. 2014), pri čemu se upućuje na važnost daljnjih istraživanja ovoga fenomena.

Ključne riječi: *tražitelji azila, društveni položaj, percepcija tražitelja azila, kulturna i ekonomska dimenzija, Hrvatska.*

Iva Grubiša

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

MOGUĆNOSTI ZAPOŠLJAVANJA MARGINALIZIRANIH MIGRANTSKIH SKUPINA – STUDIJA SLUČAJA KULINARSKO JEZIČNOG KOLEKTIVA OKUS DOMA

Kulinarsko jezični kolektiv Okus doma u svom radu okuplja pojedince, migrante i “domaće” lokalno stanovništvo, koji putem organiziranja raznolikih kulinarsko – kulturnih događanja nastoje povezati kulture migrantskih skupina s kulturama lokalnog stanovništva. U užem smislu, Okus doma podrazumijeva Zadrugu za interkulturalnu suradnju koja već godinu dana zapošljava nekolicinu migranata i u okviru koje posluje *catering* služba, dok u širem smislu iza Okusa doma stoji dugogodišnji proces kojim se putem kulinarsva, kuhanja, dijeljenja recepata i priča ljudi koji stoje iza tih recepata teži ka društvenoj, kulturnoj i ekonomskoj emancipaciji te poticanju kvalitetne integracije marginaliziranih migrantskih skupina.

Koristeći se kvalitativnim metodama istraživanja - promatranjem sa sudjelovanjem, kroz aktivno, višemjesečno uključivanje u rad Kolektiva, te dubinskim intervjuima s njegovim članovima, autorica na temelju studije slučaja kulinarsko jezičnog kolektiva Okus doma propituje mogućnosti za zapošljavanjem marginaliziranih migrantskih skupina. Fokus rada usmjeren je ka pitanju kakvu ulogu ima angažman u Kolektivu u životima njegovih članova, uz naglasak na analizi mogućnosti za ekonomsku i društvenu integraciju i emancipaciju migranata. Nadalje, autorica pažnju posvećuje ulozi koju kulinarska iskustva i prakse imaju u radu Kolektiva i životima istraživanih, analizirajući koncept hrane kao potencijalnog medija za izlazak marginaliziranih migrantskih skupina iz sfere strukturne pasivnosti i ograničenosti, te kao mogućeg medija za senzibilizaciju javnosti i približavanje pretpostavljenih različitosti između migranata kao “Drugih” te lokalnog stanovništva i lokalnih kultura.

Slijedeći shvaćanje međuodnosa društvene akcije i strukture Anthonyja Giddensa (1986), autorica ukazuje na ograničavajuće čimbenike strukture, one koji gotovo onemogućuju ili znatno otežavaju mogućnost za djelovanjem (*agency*) marginaliziranim migrantskim skupinama, no analizira i primjere kroz koje se migranti nastoje postaviti kao aktivni sustvaratelji urbane svakodnevice. Kolektiv, dakle, pruža mogućnost kreativnog rada (u smislu pripremanja hrane i kreiranja jela), zapošljavanja, te priliku da se migranti samostalno predstavljaju u društvu primitka. Potonje je izuzetno važno budući da su migranti često oni o kojima se govori, a znatno rjeđe oni koji govore o sebi, svojim iskustvima, kulturama, prošlosti, sadašnjosti, aspiracijama za budućnost (usp. Appadurai, 1988). Nadalje, Okus doma nije humanitarna organizacija te migrantima ne pristupa kao univerzalnim, pasivnim žrtvama (usp. Haddad, 2004; Malkki, 1996), već kao pojedincima koji su strukturnim okolnostima u kojima se nalaze ograničeni i gurnuti u sferu pasivnosti te kojima je stoga potrebna podrška kako bi svoju sposobnost za djelovanjem (*agency*) ojačali.

Autorica zaključuje kako se, iako proces integracije nije i ne može biti dovršen u okvirima djelovanja Kolektiva, njegov potencijal za utjecanjem na društvenu strukturu (usp. Archer, 2007) očituje, između ostalog kroz: organiziranje senzibilizacijskih aktivnosti usmjerenih ka široj javnosti, pružanje prilike za samozapošljavanjem marginalizirane migrantske skupine te pružanjem mogućnosti za samopredstavljanje onima čiji su glasovi često ušutkani.

Ključne riječi: *društveno djelovanje (agency), hrana, integracija, migranti, Okus doma, zapošljavanje.*

Sreten Jelić
Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu

Milica Vasić
Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu

PORODIČNA POLJOPRIVREDNA GAZDINSTVA I NEJEDNAKOSTI

Tema koja se obrađuje odnosi se na porodična poljoprivredna gazdinstva i nejednakosti koje ih međusobno diferenciraju u Srbiji. Značajnost ove teme ogleda se u promenama koje su se desile i njihovom uzročno-posledičnom dejstvu na porodična poljoprivredna gazdinstva. Metodologija primenjena u izradi rada zasniva se na korišćenju deskriptivno statističke metode, metoda komparacije, matematičke metode, metod analize i sinteze i analiza sadržaja.

Period tranzicije doneo je veoma značajne društvene i socijalne promene. Jedna od važnijih promena odnosi se na smanjenje broja poljoprivrednih porodičnih gazdinstava sa 998.781 na 631.552. U skladu sa smanjenjem broja porodičnih gazdinstava došlo je do smanjenja broja stanovnika. Smanjenje broja stanovnika naročito je uočeno i izraženo u ruralnim područjima. Broj porodičnih poljoprivrednih gazdinstava se smanjuje kao posledica procesa migracija, starenje sela, globalizacije, urbanizacije i sličnih procesa. U ruralnim područjima sve je veći broj jednočlanih ili dvočlanih porodica, čiji su nosioci radno i finansijski ograničeni. Uglavnom je to staro stanovništvo koje je ostalo da živi u porodičnim kućama ili povratnici na selo koji su penzionisani. Porodična poljoprivredna gazdinstva se razlikuju po veličini, vrsti delatnosti, visini prihoda, prema broju članova i mnogim drugim determinantama. Nejednakosti između porodičnih poljoprivrednih gazdinstava postoje i na osnovu geografske lokacije ruralnih područja. Nizak nivo kapitala, staro stanovništvo, nediverzifikovana proizvodnja, ograničen socijalni ljudski kapital, nerazvijena infrastruktura su samo neki od faktora koji utiču na nizak standard članova porodičnih poljoprivrednih gazdinstava u pojedinim ruralnim područjima. Postoje ruralna područja koja su locirana u blizini velikih gradova i porodična poljoprivredna gazdinstva u tim mestima su u povoljnijoj poziciji u odnosu na ona koja su udaljenija od urbanih sredina i koja su na periferiji regiona, oblasti i zemlje. Pored razlika između samih poljoprivrednih porodičnih gazdinstava postoje razlike između istih po regionima. Ekonomska veličina poljoprivrednih porodičnih gazdinstava je jedna od determinanti nejednakosti. Prosečna ekonomska veličina poljoprivrednih porodičnih gazdinstava je 5.939 eura, ali postoje nejednakosti i na osnovu ove determinante. U regionu Vojvodine prosečna ekonomska veličina poljoprivrednog gazdinstva je 12.032,00 eura dok u regionu Istočne i Južne Srbije prosečna ekonomska veličina poljoprivrednog gazdinstva iznosi 3.414,00 eura.

Postoji niz mera koje se mogu preduzeti i primeniti kako bi se ublažila tendencija smanjenja broja poljoprivrednih porodičnih gazdinstava u ruralnim područjima. Na osnovu uočenih nejednakosti između porodičnih poljoprivrednih gazdinstava autori iznose pojedine mere koje se mogu vremenom primeniti i na taj način ublažiti uočena nejednakost kako između samih poljoprivrednih gazdinstava, tako i između regiona u kojima su locirana. Poseban društveni fenomen je starenje stanovništva i migracije stanovništva iz sela u grad što direktno utiče na status poljoprivrednih porodičnih gazdinstava.

Ključne riječi: *nejednakosti, poljoprivredna porodična gazdinstva, determinante, ruralna područja.*

Kruno Kardov

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Dragan Bagić

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

PRILOZI ZA RASPRAVU O VETERANSKOM STATUSU I PRIVILEGIJAMA U HRVATSKOM DRUŠTVU

U protekla dva desetljeća pitanje veteranskih privilegija je imalo stalnu prisutnost u javnim raspravama o nejednakostima u hrvatskom društvu. No, iako ratni veterani čine značajan udio u ukupnoj nacionalnoj populaciji spram kojih su izgrađene i široke posebne mjere socijalne politike, pitanje ratnih veterana nije sustavno obrađivano u znanstvenim studijama. Već sam nedostatak dostupnih podataka iz državnih institucija ili malobrojnost provedenih znanstvenih istraživanja, i to disproporcionalno javnoj vidljivosti veteranskih grupa, izdvajanjima iz državnog budžeta i veteranskom udjelu u nacionalnoj populaciji, nam u određenoj mjeri ukazuje na povlašteni status ratnih veterana u hrvatskom društvu. Hrvatske ratne veterane odnosno hrvatske branitelje se stoga može promatrati kao “hegemonijsku grupu” (Cowen, 2008), iako njeni članovi po različitim socio-demografskim odrednicama nisu homogeni.

Cilj ovoga rada je problematizirati veteranski status i veteranske privilegije u hrvatskom društvu kroz pregled dosadašnjih različitih teorijskih pristupa ratnim veteranima. Nastojat će se ukazati na slabosti dominantnog pristupa u istraživanjima ratnih veterana u stabilnim demokratskim režimima, a u kojima se veterane promatra prvenstveno kao “grupu prava” (Prost, 1992) odnosno grupu definiranu primarno mjerama državne intervencije. Takav pristup, prvo, onemogućuje komparativne studije jer su veteranski statusi određeni različitim državnim definicijama (Dandeker et al., 2006) te, drugo, onemogućuje bavljenje veteranskim pokretom i organizacijama jer se veterane ne može prepoznati kao autonomnog društvenog aktera. U radu će se prezentirati dosadašnje spoznaje o veteranskoj populaciji u Hrvatskoj, uključujući i spoznaje o dinamici organiziranja ratnih veterana, te rezultati anketnog istraživanja provedenog 2015. godine na nacionalnom uzorku ratnih veterana koji, između ostaloga, ukazuju na prisutnost snažnog veteranskog identiteta.

Ključne riječi: *ratni veterani, društveni status, veteranski identitet, grupa prava.*

Ksenija Klasnić

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

VEZE IZMEĐU PRIHVAĆANJA MITOVA O SILOVANJU, NEOSEKSIZMA TE UPORABE PORNOGRAFIJE I DRUGIH SEKSUALIZIRANIH MEDIJA MEĐU ZAGREBAČKIM ADOLESCENTIMA

Mitovi o silovanju su predrasudna, stereotipna ili lažna uvjerenja o činu, žrtvama i počiniteljima silovanja koja sudjeluju u stvaranju neprijateljske klime prema žrtvama silovanja (Burt, 1980:217). Možemo ih definirati i kao kulturno situirane i društveno naučene ideologije koje opravdavaju nasilje nad ženama i zagovaraju žensku odgovornost za njihovu seksualnu viktimizaciju (Demig et al., 2013:467).

Nedavni medijski napisi o Barometrovom istraživanju iz 2016. godine koje je pokazalo da čak 37% građana RH silovanje smatra opravdanim barem u jednoj od devet ponuđenih situacija (kao što su npr. konzumacija alkohola, nošenje provokativne odjeće, odlazak u stan počinitelja i sl.), aktualiziralo je temu prihvaćanja mitova o silovanju u hrvatskom društvu. Formiraju li se takvi stavovi već u adolescentskoj dobi i što ih uzrokuje? Brojne medijske senzacionalističke i stereotipne reprezentacije silovanja, ali i scene nasilnih seksualnih odnosa u različitim pornografskim sadržajima izdvajaju se kao potencijalno plauzibilni odgovori. Još je Burt (1980) konceptualno uspostavila i empirijski potvrdila medijacijski efekt stereotipnih rodnih uloga (indikatora tradicionalnog seksizma) na mitove o silovanju. S obzirom da se u ovoj studiji bavimo adolescentima, umjesto indikatora tradicionalnog, koristimo indikatore modernog, tj. neoseksizma.

Cilj je ovog izlaganja utvrditi stupanj vjerovanja zagrebačkih srednjoškolaca u mitove o silovanju i njihovu sklonost neoseksističkim uvjerenjima, kao i provjeriti može li se vjerovanje mladića i djevojaka u mitove o silovanju protumačiti njihovim neoseksističkim uvjerenjima, učestalosti konzumacije pornografije i drugih seksualiziranih medija. Analizirani podaci prikupljeni su metodom ankete u sklopu projekta *Prospective Biopsychosocial Study of the Effects of Sexually Explicit Material on Young People's Sexual Socialization and Health*, u tri vala longitudinalnog istraživanja.

Deskriptivna analiza odgovora na šest mjerenih mitova o silovanju pokazuje da gotovo 30% ispitanih adolescenata smatra da kada djevojke hodaju bez grudnjaka, u mini suknjama ili uskim majicama, same izazivaju nevolje, dok više od četvrtine ispitanih adolescenata (27,3%) misle da bi stupanj u kojem se žena odupirala trebao biti temeljni faktor u procjeni je li bila riječ o silovanju ili ne. Mladići u većoj mjeri od djevojaka prihvaćaju mit da se muškarca koji je ženu prisilo na seks donekle može opravdati ako je s njom već imao seksualne odnose te da je u većini slučajeva silovanja žrtva lakog morala.

Odnos između vjerovanja u mitove o silovanju, sklonosti neoseksizmu te učestalosti konzumacije medijskih sadržaja i pornografije analiziran je primjernom multigrupnog modeliranja (po spolu) strukturalnim jednadžbama (SEM) na uzorku veličine 462 sudionika (od čega 29% mladića). Početna pretpostavka o medijacijskom efektu neoseksizma na odnos između učestalosti konzumacije medija i pornografije te vjerovanja u mitove o silovanju nije potvrđena. Utvrđeni su, međutim, različiti obrasci povezanosti ovih konstrukata s obzirom na spol. Kod mladića postoji pozitivna povezanost između učestalosti gledanja filmova i serija s neoseksizmom, no njihovo prihvaćanje mitova o silovanju nije povezano niti s neoseksizmom niti s konzumacijom medija i pornografije. Kod djevojaka je prihvaćanje mitova o silovanju pozitivno povezano s

neoseksizmom, a negativno s upotrebom pornografije.

Možemo zaključiti da među zagrebačkim adolescentima postoji spolno-specifična longitudinalna povezanost konzumacije medija i pornografije s neoseksističkim stavovima i prihvaćanjem mitova o silovanju, no mehanizam te povezanosti ostaje nepoznat.

Ključne riječi: *silovanje, mitovi o silovanju, neoseksizam, mediji, pornografija, adolescenti.*

Goran Koletić

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

PORNOGRAFIJA, RIZIČNO SEKSUALNO PONAŠANJE I SOCIOEKONOMSKI STATUS: LONGITUDINALNA STUDIJA ADOLESCENATA

Seksualno sazrijevanje adolescenata obilježeno je višestrukom osjetljivošću i podložnošću raznim društveno-kulturnim, vršnjačkim i medijskim utjecajima. Potonji obuhvaćaju i utjecaje seksualiziranih medija i pornografije. Pritom je komunikacijski kontekst odrastanja današnjih adolescenata obilježen tehnološkim napretkom mobilne telefonije i Interneta čime je omogućen jednostavan i brz pristup pornografskim sadržajima. Otvara se pitanje u kojoj mjeri su adolescenti u mogućnosti kritički vrednovati pornografske sadržaje i time razlikovati pornografski prikaz seksualnosti od stvarnosti. Posljedično raste zabrinutost javnosti i struke, a u poseban fokus ulaze potencijalni negativni učinci pornografije na seksualno ponašanje mladih, prvenstveno rizično seksualno ponašanje. Dostupna literatura ujedno ukazuje na povezanost socioekonomskog statusa, obrazovanja roditelja i strukture obitelji sa seksualnim ponašanjem, primarno ranim stupanjem u seksualni odnos i nekorištenjem kontracepcije, čime ulazimo u javnozdravstveni problem neželjenih trudnoća te širenja spolno prenosivih bolesti. Povezanost proizlazi iz uvida da adolescenti iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa i obrazovanja roditelja imaju nižu razinu informiranosti o ljudskoj seksualnosti i reproduktivnom zdravlju. Međutim, gotovo svi dosadašnji uvidi temeljeni su na rezultatima presječnih istraživanja, bez mogućnosti približavanja kauzalnim objašnjenjima veze između upotrebe pornografije i određenih ponašajnih ishoda. Eksperimentalna istraživanja ove teme je gotovo neizvedivo zbog višestrukih etičkih implikacija, a tek nedavno je proveden manji broj longitudinalnih istraživanja.

Cilj ove longitudinalne studije analiza je mogućeg utjecaja konzumacije pornografije na rizično seksualno ponašanje adolescenata. Indikatori rizičnog seksualnog ponašanja su nekorištenje kontracepcije pri posljednjem seksualnom odnosu te imanje dvaju ili više seksualnih partnera/ica. Rezultati ove analize temeljeni su na podacima longitudinalne studije *Prospective Biopsychosocial Study of the Effects of Sexually Explicit Material on Young People 's Sexual Socialization and Health* (PROBIOPS). Podaci su prikupljeni metodom ankete u 59 zagrebačkih i 14 riječkih srednjih škola tijekom 2015. i 2016. godine. U zagrebačkom uzorku korišten je online upitnik, a u riječkom tiskani upitnik. Za potrebe ove analize, korišteni su podaci izmjereni u dvije vremenske točke, s dvanaest mjeseci razmaka između dvije točke u zagrebačkom uzorku te šest mjeseci razmaka u riječkom uzorku. Na uzorku od 711 zagrebačkih i 942 riječkih srednjoškolaca primijenjena je autoregresivna multivarijatna logistička analiza, uz kontrolu obrazovanja roditelja, socioekonomskog statusa, intaktnosti obitelji, tipa srednje škole i dobi prvog susreta s pornografijom. Na oba uzorka, rezultati analize ne ukazuju na vremensku povezanost između učestalosti konzumacije pornografije i rizičnog seksualnog ponašanja, ali potrebno je u obzir ograničenu statističku snagu analize zbog male učestalosti rizičnog seksualnog ponašanja među sudionicima panela. Preporučaju se daljnja longitudinalna istraživanja kako bi se dodatno rasvijetlili potencijalni negativni učinci pornografije na seksualno zdravlje i ponašanje adolescenata².

Ključne riječi: *rizično seksualno ponašanje, pornografija, adolescenti, longitudinalni nacrt, Hrvatska.*

² Istraživanje financijski podupire Hrvatska zaklada za znanost (broj projekta: 9221).

Iva Košutić

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

Boris Jokić

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

DRUŠTVO ZNANJA ILI NASLJEĐIVANJE ZNANJA? REFLEKSIJA DRUŠTVENIH NEJEDNAKOSTI U OBRAZOVNIM ASPIRACIJAMA UČENIKA I NJIHOVIH RODITELJA

Veza društvenog porijekla učenika i njihovog obrazovnog uspjeha, ali i cijelog obrazovnog puta, često je razmatrana u međunarodnim istraživanjima. Nalazi upućuju kako obiteljsko okruženje uvelike utječe na obrazovni uspjeh učenika te njegove obrazovne i karijerne preferencije, pri čemu se posebno ističe problematika nejednakih obrazovnih mogućnosti djece koja dolaze iz obitelji različitog ekonomskog i obrazovnog porijekla. U skladu s tim, obrazovne aspiracije učenika i njihovih roditelja predstavljaju važnu komponentu obrazovnih i životnih izbora i ishoda. Također, obrazovne aspiracije učenika reflektiraju se i na obrazovnu i društvenu strukturu, a osim s osobnom dobrobiti, povezane su i sa smanjivanjem rizika od socijalne isključenosti (Bynner, 2000; Kintrea, StClair i Houston, 2011; Sparkes, 1999). Teorijski okvir istraživanja čini Bourdieuova teorija društvene i kulturne reprodukcije (1973, 1977, 1986, 1990), prema kojoj se obrazovni, a time i društveni uspjeh djece ostvaruje honoriranjem posjedovanja kulturnog kapitala, stečenog primarno unutar obitelji. Socijalizacija unutar obitelji utječe na formiranje specifičnog obiteljskog *habitusa*, sistema mišljenja, percepcije, prosuđivanja i djelovanja (Bourdieu i Passeron, 1990), koji usmjerava djelovanje na temelju prošlih iskustava. *Habitus* se primarno stječe u obitelji i čini bazu za primanje i usvajanje poruke u učionici. U ovom radu istražuje se usklađenost obrazovnih ambicija i aspiracija učenika i njihovih roditelja, odnosno specifičan obiteljski *habitus* i njegovo pozicioniranje unutar šireg školskog i društvenog konteksta. Rad je specifičan u svom pristupu istraživanju obrazovnih nejednakosti budući da paralelno kvalitativno istražuje perspektive i aspiracije učenika, ali i njihovih roditelja, što do sad nije istraženo u Hrvatskoj. Podaci prezentirani u radu temelje se na istraživanju koje je u prosincu 2016. godine provedeno u pet zagrebačkih osnovnih škola, na uzorku od 30 učenika sedmih razreda i 30 roditelja navedenih učenika (N=60). Provedeno je dubinsko istraživanje pomoću polustrukturiranih intervjua, koji su većinom trajali oko 30 minuta. Korišteno je kriterijsko uzorkovanje učenika s obzirom na spol i procjenu učitelja o ranijem učeničkom postignuću učenika. Razgovori s učenicima su sadržavali nekoliko ključnih tema: školska iskustva, opće i akademsko samopoimanje učenika, obrazovne i karijerne aspiracije i očekivanja uspjeha, poznavanje sustava, percepcija podrške i očekivanja roditelja. Razgovori s roditeljima tematizirali su obiteljske i roditeljske poglede na vrijednost obrazovanja, roditeljsku percepciju djeteta u pogledu obrazovanja i očekivanja od djeteta u budućnosti te roditeljska iskustva i doživljaj školskog konteksta djece. U ovom se radu kompariraju nalazi učenika i njihovih roditelja u pogledu obrazovnih i karijernih aspiracija i očekivanja uspjeha učenika. Rezultati su pokazali kako su roditeljske i učeničke aspiracije uglavnom usklađene, posebno za učenike s visokoobrazovanim roditeljima, koji u pravilu imaju i veće obrazovne aspiracije i bolji obrazovni uspjeh. Iako su aspiracije učenika općenito visoke i povezane s procjenama sebe i vlastitih kompetencija, one su i pod značajnim utjecajem roditeljskih aspiracija i očekivanja, što odgovara Bourdieuovoj teoriji o transgeneracijskom prijenosu kulturnog kapitala i njegovom vrednovanju u obrazovnom sustavu.

Ključne riječi: *obrazovne aspiracije, obrazovni uspjeh, teorija kulturne i društvene reprodukcije, učenička očekivanja, roditeljska očekivanja.*

Krešimir Krolo
Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru

Sven Marcelić
Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru

Željka Tonković
Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru

KULTURNA POTROŠNJA I KULTURNI KAPITAL KAO POKAZATELJ NEJEDNAKOSTI MEĐU MLADIMA U VEĆIM URBANIM SREDIŠTIMA NA JADRANU

Propitivanje odnosa između društvenih nejednakosti i kulturne potrošnje predstavlja temu velikog broja znanstvenih istraživanja u sociologiji još od sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Teorijska promišljanja ove tematike oblikovana su, prema Chanu i Goldhtorpeu (2010), unutar tri teorijska argumenta: teorija homologije (Bourdieu, 1979), teorija individualizacije i teorija o opreci kulturnih omnivora i univora (Peterson, 1992). Polazeći od navedenih teorijskih pristupa, prezentacija se temelji na rezultatima anketnog istraživanja provedenog u razdoblju od listopada 2015. do ožujka 2016. na uzorku učenika trećih i četvrtih razreda srednjih škola u šest većih gradova na jadranskoj obali (Pula, Rijeka, Zadar, Šibenik, Split i Dubrovnik). Ukupno je anketirano 2650 učenika i učenica. Glavni cilj istraživanja bio je ispitati strukturu kulturnih preferencija i kulturne potrošnje učenika srednjih škola. Također, uzimajući u obzir važnost roditeljskoga kulturnog kapitala u oblikovanju životnih stilova i kulturnih praksi mladih, istraživanjem se namjeravalo ispitati povezanost kulturnih preferencija učenika s odabranim indikatorima socioekonomskog statusa i kulturnog kapitala njihovih roditelja. Oslanjajući se na prethodna istraživanja, prva polazna pretpostavka istraživanja bila je ta da će se prijenos kulturnoga kapitala roditelja ponajprije reflektirati u formiranju glazbenog ukusa srednjoškolaca, odnosno u podudarnosti žanrovskih preferencija. Druga polazna pretpostavka istraživanja bila je ta da će kulturne preferencije srednjoškolaca biti značajnije povezane s profesionalnim statusom roditelja nego s ekonomskim kapitalom, odnosno prihodima obitelji. Kako bi se provjerile ove pretpostavke, konstruiran je upitnik kojim su obuhvaćeni različiti aspekti kulturne potrošnje (posjećivanje kulturnih sadržaja, glazbene preferencije, televizijske preferencije). Kako bi se utvrdila struktura kulturne potrošnje, korištena je eksploratorna faktorska analiza, metodom glavnih komponenti uz ortogonalnu varimax rotaciju. Utvrđena su četiri tipa glazbenog ukusa i pet tipova kulturne potrošnje. Nakon provedbe faktorske analize i utvrđivanja pojedinih faktora vezanih uz obrasce kulturne potrošnje, provedene su i hijerarhijske regresijske analize. Prediktorske varijable korištene u regresijskim analizama uključivale su skup sociodemografskih varijabli (spol, vrsta škole, mjesto stanovanja, mjesečni prihodi, zanimanja roditelja) te različite pokazatelje kulturnog kapitala roditelja. Rezultati provedenih analiza upućuju na intergeneracijski prijenos kulturnog kapitala i diferenciranje koje se primarno uspostavlja na polovima tradicionalnog i modernog pri čemu su ti obrasci relativno stabilni kada govorimo o intergeneracijskom kontekstu i potvrdila se pretpostavka o podudaranju ukusa roditelja i srednjoškolaca. Potvrđuje se i druga pretpostavka prema kojoj je profesionalni status roditelja bolje povezan s kulturnim preferencijama srednjoškolaca od ekonomskog kapitala.

Ključne riječi: *kulturna potrošnja, glazbene preferencije, kulturni kapital, ekonomski kapital, mladi, Jadranska Hrvatska.*

Filip Majetić
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Miroslav Rajter
Sveučilište u Zagrebu

Mislav Dević
Sveučilište u Zadru

SOCIJALNI KAPITAL STANOVNIŠTVA HRVATSKE U SREDINAMA RAZLIČITOG STUPNJA URBANIZIRANOSTI

Izlaganje donosi analizu socijalnog kapitala (SK) stanovništva Hrvatske u sredinama različitog stupnja urbaniziranosti, tj. u velikim gradovima, ostalim gradovima (mali i gradovi srednje veličine) i u ruralnim sredinama. Iako razlike u SK među izloženim sredinama u mnogim zemljama predstavljaju istraživački aktualnu temu, u slučaju hrvatskog društva nije pronađeno istraživanje primarno usmjereno sveobuhvatnom razmatranju ovog fenomena u tom kontekstu.

Polazeći od Putnamovog pristupa, SK u radu je konceptualiziran kroz tri dimenzije: a) povjerenje; b) neformalnu i formalnu društvenu umreženost; te c) društvenu, tj. političku i građansku participaciju. Nadalje, slijedeći ranije empirijske radove temeljene na Putnamovom pristupu, dimenzije SK istražene su kako slijedi: a) povjerenje obuhvaća povjerenje u političke i društvene institucije te medije; b) neformalna društvena umreženost istražena je kroz analizu kontakta s rodbinom, susjedima i (bliskim) prijateljima, a formalna društvena umreženost kroz analizu članstva u dobrovoljnim organizacijama; c) politička participacija istražena je kroz analizu izlaženja na parlamentarne i predsjedničke izbore, dok je građanska participacija istražena kroz analizu volonterskog rada u organizacijama i/ili akcijama.

Podaci su prikupljeni 2015. godine, u sklopu istraživanja *Pilarov Barometar 2015*, anonimnom anketom licem u lice. Korišten je etapno stratificiran reprezentativan uzorak punoljetnog stanovništva RH (N=1000). Unutar svakog stratuma očuvana je proporcionalnost i slučajni izbor jedinica. Obrada podataka uključuje izračun deskriptivnih pokazatelja varijabli u svakoj od istraživanih sredina te analizu razlika među njima. Podjela ispitanika (njihovog mjesta stanovanja) u tri sredine izvršena je u skladu s kriterijima Državnog zavoda za statistiku korištenim pri obradi rezultata Popisa stanovništva provedenog 2010. godine.

Osnovni nalazi ukazuju da se povjerenje u političke i društvene institucije smanjuje s rastom stupnja urbaniziranosti sredine te da je prema medijima najmanje povjerljiva populacija velikih gradova. Neformalna društvena umreženosti otkriva kako prosječan broj susjeda i rođaka s kojima je ostvaren najmanje jedan dvotjedni kontakt opada s porastom stupnja urbaniziranosti sredine te da stanovništvo velikih gradova kontaktira u prosjeku s najmanje bliskih prijatelja. Formalna društvena umreženost otkriva najmanje izraženo članstvo u udrugama u velikim gradovima. Politička participacija otkriva kako udio populacije koji bi sigurno izašao na buduće/prijevišene parlamentarne izbore opada sa smanjenjem stupnja urbaniziranosti sredine. Udio ispitanika koji su glasovali na prethodnim parlamentarnim i predsjedničkim izborima najizraženiji je u velikim gradovima. Građanska participacija otkriva ostale gradove kao volonterski najaktivnije u posljednjih godinu dana. U svakoj od dimenzija SK neke od pronađenih razlika pokazale su se statistički značajnima.

Ključne riječi: *socijalni kapital, stanovništvo Hrvatske, veliki gradovi, ostali gradovi, ruralne sredine.*

Marko Mrakovčić

Katedra za sociologiju, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci

Edgar Buršić

Odjel za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

DRUŠTVENI KONZERVATIVIZAM KAO SMJEROKAZ ORGANIZACIJE DRUŠTVENOG ŽIVOTA

Uz brojne društvene izazove prouzročene ratnim razaranjima, velikim transformacijama političkog, ekonomskog i društvenog života hrvatsko se društvo u posljednjem desetljeću suočilo i sa svojevrsnom “konzervativnom revolucijom”. U posljednjih desetak godina, potaknuta izrazito aktivnim i organiziranim djelovanjem različitih aktera i organizacija takva društvena i politička strujanja u javnom životu hrvatskog društva generirala su utjecajan društveni diskurs koji konzervativni svjetonazor određuje kao temelj neophodan za očuvanje hrvatskog nacionalnog identiteta i reorganizaciju hrvatskog društva. Neke od najistaknutijih manifestacija takvih strujanja može se prepoznati u kampanji koja je 2013. godine dovela do Referenduma o ustavnoj definiciji braka ili u odabiru ultra-konzervativnih savjetnika unutar vladajućih struktura. Budući da je konzervativizam u svojem društvenopolitičkom i društvoekonomskom aspektu u različitim vremenima i u različitim društvima poprimao različite mijene, njegove konceptualizacije poprimaju određene varijacije u teorijama različitih autora (Kalanj, 1998; Nisbet, 2003). Posljedično, na sličan problem nailazimo i prilikom operacionalizacije tog fenomena i njegovih dimenzija u empirijskim istraživanjima. U postojećim empirijskim istraživanjima u Hrvatskoj i susjednim zemljama konzervativizam je istraživao uglavnom u okviru njegovih specifičnih manifestacija ili u okviru njegove povezanosti sa srodnim društvenim fenomenima poput autoritarnosti, religioznosti, etničke isključivosti, nejednakosti rodni uloga, spolnosti, itd., a puno rjeđe kao integralna društvena pojava. U okviru našeg istraživanja odlučili smo se taj fenomen mjeriti uporabom skale društvenog i ekonomskog konzervativizma (*Social and Economic Conservatism Scale - SECS* [Everett, 2013]). Glavna intencija autora navedene skale bila je konstruirati kratki instrument (od svega 12 čestica) kojim će se izravno i pouzdano moći mjeriti društvenu i ekonomsku dimenziju konzervativizma.

Istraživanje provedeno metodom ankete na osam fakulteta Sveučilišta u Rijeci na uzorku od 635 studenata imalo je dva glavna cilja. Prvi se odnosio na validaciju karakteristika *SECS* skale i testiranje njene primjenjivosti kao indikatora konzervativizma u kontekstu specifičnosti kulturnog, društvenog i političkog okruženja u Hrvatskoj. Drugi se odnosio na testiranje povezanosti između društvenog konzervativizma i načina na koji ispitanici percipiraju poželjne vrijednosne smjernice organizacije društvenog poretka, povjerenja koje imaju u različite tipove društvenih institucija, načina na koje se pozicioniraju spram religioznosti i stavova koje imaju o tradicionalnom braku i istospolnim životnim partnerstvima. Rezultati su pokazali da je *SECS* skala samo djelomično primjenjiva u Hrvatskoj. Naime, ispitanici ekonomsku dimenziju te skale ne doživljavaju kao konzistentan vrijednosni sklop. Istovremeno, pokazalo se da njena društvena dimenzija može biti zadovoljavajući indikator razine (ne)konzervativnosti osobe. Na osnovi dobivenih rezultata može se zaključiti da je razina (ne)konzervativnosti ljudi u određenoj mjeri povezana s njihovom političkom orijentacijom, razinom religioznosti, vrijednosnim polazištima o organizaciji društvenog poretka, povjerenjem koje imaju u različite tipove institucija i stavovima koje imaju o braku.

Ključne riječi: *društveni konzervativizam, SECS skala, politička orijentacija, religioznost, vrijednosne orijentacije, povjerenje u institucije, shvaćanje braka.*

Danijela Novaković
Fakultet za kulturu i medije u Beogradu

POLOŽAJ DECE I OMLADINE U SRBIJI – NEJEDNAKE ŠANSE

U fokusu našeg interesovanja nalazi se analiza položaja dece i omladine u savremenom srpskom društvu, a koji se prevashodno posmatra kroz prizmu neravnopravnih mogućnosti pristupa vrednim socio-ekonomskim resursima (obrazovanju, zaposlenju, socijalnoj zaštiti, zdravstvenoj nezi, dečijem dodatku itd.). Kao empirijska osnova za ovaj rad poslužilo je istraživanje grupe saradnika sa Instituta za filozofiju i društvenu teoriju, koje je sprovedeno 2001./2002. godine (ponovljeno istraživanje je sprovedeno 2005. godine) na temu stavova građana Republike Srbije prema rezultatima političkih promena čiji se početak vezuje za 5. oktobar 2000. Prilikom ponovljenog istraživanja kod ispitanika je uočen povećan nivo nezadovoljstva, razočarenja i apatije, a primećene su i promene u generacijskim strategijama suočavanja sa političkom, ekonomskom i socijalnom stvarnošću, koje se mogu svrstati u tri velike grupe: strategija povlačenja, strategija napada i nametanja vlastitog pogleda na svet i strategija planiranja. Oslanjajući se na ove empirijske analize, primarni cilj našeg rada je da primeni njihove rezultate na stanje u kojem se srpsko društvo nalazi više od deset godina nakon sprovođenja ponovljenog istraživanja. Na taj način će rezultati pomenutih istraživanja biti upotpunjeni i osveženi novim uvidima, dok će pitanja koja su pojedini autori postavili o budućim odgovorima mladih generacija na društvenu krizu biti odgovorena. Kao sekundarni cilj našeg rada naveli bismo pobijanje teze o meritokratiji kao ideološkom shvatanju prema kojem najvažnije pozicije u društvu zauzimaju najtalentovaniji i najzaslužniji pojedinci. Iako su sociološka istraživanja u anglosaksonskim zemljama ubedljivo opovrgla tezu o meritokratiji, za potrebe našeg rada neophodno je istaći da formalno obrazovanje u Srbiji više ne predstavlja mehanizam vertikalne pokretljivosti. Posebno je značajan podatak da mlade generacije imaju razvijenu svest o beznačajnom uticaju formalnog obrazovanja na poboljšanje društvenog položaja, što samo dodatno doprinosi razočarenju mladih u fundamentalne institucije društva. Evidentan neuspeh i/ili nezainteresovanost političke elite da reši najakutnije probleme sa kojima se mlade generacije suočavaju tumačimo ne samo kao jedan od indikatora društvene krize, već i kao simptom moralnog bankrota Srbije. Kada je reč o disciplinarnim okvirima ovog rada, naše razmatranje se prvenstveno nalazi u domenu sociologije generacije kao naučne discipline koja, iako periferna, ima tradiciju koja seže od pionirskih radova Karla Manhajma do savremenih sociologa.

Ključne riječi: *omladina, deca, generacija, društvene nejednakosti, Srbija, meritokratija, socijalni kapital.*

Josip Pandžić

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

NENAMJERAVANE POSLJEDICE STAMBENE TRANZICIJE DRUŠTVENE NEJEDNAKOSTI U HRVATSKOJ

Koncept nenamjeravanih posljedica Roberta K. Mertona (1936) podrazumijeva posljedice koje nisu predviđene od strane djelujućeg aktera, a rezultiraju iz uzajamnog odnosa djelovanja i objektivne situacije. Ovaj koncept bit će upotrijebljen za interpretaciju posljedica tranzicije u području stanovanja i to na temelju trećeg od pet izvornih tipova uzroka: neposrednih/kratkoročnih interesa. Tranzicija stambenih sustava bivših socijalističkih država s početka 1990-ih uključivala je tri međusobno povezana procesa pod vodstvom države: privatizaciju i denacionalizaciju „društvenih stanova“; stvaranje stambenih tržišta vlasništva i najma; te decentralizaciju stambene politike. Na taj su način stambeni sustavi postsocijalističkih država trebali žurno konvergirati sustavima razvijenih liberalno-demokratskih država povećanjem broja vlasnika stanova, ustrojem funkcionalnog i efikasnog stambenog tržišta te povećanjem efikasnosti stambene regulacije lokalnih vlasti sa svrhom pomoći najpotrebitijim kućanstvima u stambenom zbrinjavanju. Posredstvom različitih institucionalno-kontekstualnih čimbenika (korupcija, kljantelizam, društvena kriza) prisutnih u tranzicijskim državama, ova tri procesa generirala su nenamjeravane posljedice: dominaciju vlasnika stanova u strukturi stambenih statusa i fenomen „imovinski bogatih, a dohodovno siromašnih“ kućanstava; dominaciju tržišno orijentirane stambene opskrbe uz povećanje cijena stanova i troškova stanovanja; te demontažu nacionalne stambene politike.

Nove oblike društvenih nejednakosti koji proizlaze iz ovih triju posljedica može se kolektivno nazvati *stambene nejednakosti*, a javljaju se u sljedećim oblicima u Hrvatskoj:

Nejednakost stambenih statusa – za razliku od uobičajenih oblika društvene nejednakosti poput nejednakih dohodaka od rada i kapitala, te politički uvjetovanih nejednakosti u socijalističkom razdoblju, nove stambene nejednakosti posredstvom privatizacije stanova u društvenom vlasništvu su u prvom redu određene rascjepom između vlasnika i ne-vlasnika. Natprosječni udio vlasnika stanova u strukturi stambenih statusa (88,9% - 2011.) čini hrvatsko društvo „super-vlasničkim“. Ostatak kućanstava se nalazi u mnogo nepovoljnijem statusu na rubu socijalne isključenosti: zaštićeni najmoprimci, ilegalni najmoprimci („podstanari“), marginalizirane skupine, NKV radnici, osobe koje stanuju s rodbinom, radni migranti (relacija selo-grad). Također, obilježje koje hrvatski tranzicijski stambeni sustav dijeli s familističkim sustavima južnoeuropskih država je kulturološki uvjetovano vrednovanje stambene nekretnine kao obiteljskog (nasljednog) bogatstva. Može se ustvrditi da će ubuduće u Hrvatskoj biti prisutna stambena nejednakost inicijalno proizvedena privatizacijom jer se stambeno bogatstvo nasljeđuje čime se međugeneracijski reproduciraju nejednakosti.

Nejednakost priuštivosti stanovanja – nejednakost priuštivosti je oblik stambene nejednakosti koji uglavnom proizlazi iz dohotka kućanstva ali je umnogome određena visokim cijenama nekretnina i najamnina uslijed velikog nesrazmjera stambenih statusa te nepostojanjem adekvatnog državnog intervencionizma: nacionalne stambene politike, posebice politike socijalnog stanovanja. Nepriuštivost stanovanja redovito podrazumijeva stambenu deprivaciju, patološke obiteljske procese te nemogućnost ostvarenja socijalnih prava i generiranja stambene štednje.

Ovaj rad predstavlja problemsku podlogu za buduća istraživanja potencijala modernizacije

stambenog sustava u Republici Hrvatskoj kroz implementaciju dosega integriranog održivog urbanog razvoja. Mogućnosti modernizacije stambene politike u smjeru smanjenja stambenih nejednakosti bit će sažeto prikazane na temelju dvaju studija slučaja socijalnih inovacija iz Zagreba: programa javnog najamnog stanovanja u Novom Jelkovcu te izazova obnove programa stambenog zbrinjavanja za znanstvene novake u Borovju.

Ključne riječi: *tranzicija, nenamjeravane posljedice, kućevlasništvo, nejednakosti, Hrvatska.*

Mirko Petrić
Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru

Željka Zdravković
Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru

Inga Tomić-Koludrović
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – područni centar Split

NEJEDNAKOSTI U PRISTUPU KULTURI U POST-TRANZICIJSKOJ HRVATSKOJ: ANALIZA PET TIPOVA KULTURNE POTROŠNJE

Priopćenje analizira nejednakosti u pristupu kulturi u Hrvatskoj u razdoblju nakon „postsocijalističke transformacije društva“. Svrha analize jest osigurati detaljne empirijske uvide u kulturnu potrošnju (odnosno „kulturne prakse“) građana/ki Hrvatske, koji mogu poslužiti kao podloga formuliranju eksplicitnih kulturnih politika (nacionalne i gradskih) namijenjenih otklanjanju prepreka pristupu kulturi i povećavanju participacije u kulturi. Namjera je također pristupiti tematici kulturne politike sa sociološkog, a ne s pretežno javno-političkog stajališta. Naime, dok u Hrvatskoj postoje iznimno artikulirani i strukovno obaviješteni prilozi potonjem stajalištu (Primorac i Obuljen Koržinek, 2014; Primorac, Obuljen Koržinek i Uzelac, 2015; Uzelac, Obuljen Koržinek i Primorac, 2016), na empirijskoj je strani evidentno da različiti obrasci „statistike u kulturi“ (po modelima međunarodnih organizacija poput UNESCO-a ili Eustat-a) ne mogu adekvatno zadovoljiti potrebe proaktivnoga i društveno odgovornog formuliranja kulturnih politika u razdoblju nakon prevlasti zagovaranja pristupa „kreativnih industrija“ i „ekonomije kulture“. Izostanak socioloških interpretacija statističkih realnosti u procesu planiranja razvoja kulture u Hrvatskoj tim je bolniji utoliko što u njoj dosad nije bilo ni post-bourdieuovskih analiza povezanosti kulture i klase.

Podaci na temelju kojih se temelji analiza u priopćenju prikupljeni su anketnim ispitivanjem na nacionalno reprezentativnom uzorku, provedenim 2015. godine u okviru projekta „Životne strategije i strategije preživljavanja kućanstava i pojedinaca/ki u društvima jugoistočne Europe u vremenu krize“ (SCOPES 152626). Obrađena je stvarna kulturna potrošnja punoljetnih građana/ki Hrvatske, s obzirom na broj i tip kulturnih i digitalnih aktivnosti, kao i njihove preferencije u glazbenim žanrovima (ukus). Klusterskom analizom dobiveno je pet tipova kulturne potrošnje u Hrvatskoj, pri kojima se kao važni prediktori pokazuju urbana ili ruralna lociranost, obrazovanje, zanimanje i radni status. Nejednakosti u pristupu kulturi i „kulturna isključenost“ dovode se u vezu s tri „objektivne“ klase u hrvatskom društvu (Cvetičanin, Tomić-Koludrović, Petrić, Leguina Ruzzi, 2016), dobivene analizama iste baze podataka, pri čemu se tipovi kulturne potrošnje vide kao karakteristični za pojedine „klasne frakcije“ (u Bourdieuovu smislu riječi). Vrsta prikupljenih podataka o kulturnim praksama omogućava i početno naznačivanje konstrukcije različitih „kulturnih univerzuma“ hrvatskih građana/ki, na način usporediv s onim koji je Donnat (1997) proveo u Francuskoj.

Ključne riječi: *pristup kulturi, kulturna potrošnja, kulturna isključenost, Hrvatska.*

Mina Petrović
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Jelisaveta Petrović
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

PROSTORNI ASPEKTI DRUŠTVENIH NEJEDNAKOSTI U SRBIJI

U radu se razmatraju prostorni odnosno teritorijalni aspekti društvenih nejednakosti u kontekstu koncentracije različitih oblika kapitala u najvećim urbanim centrima u Srbiji. U uvodnom delu rada prostorni dispariteti u Srbiji se ilustruju na osnovu zvaničnih statističkih podataka i drugih sekundarnih izvora, dok se centralni deo rada zasniva na analizi podaka iz anketnih istraživanja realizovanih na reprezentativnom uzorku za gradska i seoska naselja u Srbiji, koje je Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu sproveo 2003., 2007. i 2012. godine.

Raspoloživi anketni podaci omogućuju poređenje materijalnog položaja, radnih i strategija potrošnje između domaćinstava nižeg i srednjih slojeva, kao i promene u navedenim obeležjima posmatranih slojeva u naznačenim vremenskim tačkama, a u zavisnosti od tipa naselja. Unutar srednjih slojeva su izdvojena domaćinstva nižeg srednjeg i višeg srednjeg sloja, dok su iz analize isključena domaćinstva višeg sloja zbog nedovoljne zastupljenosti u uzorku. Unutar gradskih naselja izdvojene su dve grupe: Beograd sa regionalnim centrima, i ostali gradovi. I unutar seoskih naselja izdvojene su dve grupe: sela koja se nalaze u blizini gradova, i druga seoska naselja.

Primenom statističke tehnike poređenja grupa dolazi se do nalaza da su razlike (i strukturne i strateške) između posmatranih slojeva veće, i u porastu, u Beogradu i regionalnim centrima u odnosu na ostale grupe naselja. Kada je reč o varijacijama unutar pojedinih slojeva, a prema izdvojenim tipovima naselja, podaci pokazuju da su one u porastu tokom posmatranog perioda, da su najizraženije kod više srednje klase, te da prostorna dimenzija ima uticaja na porast statusne inkonzistentnosti ovog društvenog sloja. Ovaj nalaz dobija specifičnu potvrdu i u nekim identitetskim aspektima, kao što je slojna samoidentifikacija ispitanika odnosno prepoznavanje zajedničkih interesa sa pripadnicima istog socijalnog sloja. Negativna povezanost (slabog intenziteta) je utvrđena i između nivoa unutarlojnih varijacija i vezanosti ispitanika za mesto stanovanja.

U zaključnoj diskusiji problematizuje se efekat neujednačenog teritorijalnog kapitala na kvalitet života i životne šanse posmatranih socijalnih slojeva u Srbiji, posebno u periodu dominacije neoliberalne politike, koja uslovljava porast razvojnih dispariteta između naselja. U takvim okolnostima prostorna dimenzija društvenih nejednakosti odnosno statusne inkonzistentnosti postaje značajan indikator (ne)mogućnosti ostvarivanja kohezivnog društva na svim nivoima, od nacionalnog do lokalnog.

Ključne riječi: *društveni sloj, materijalni položaj, radna strategija, strategija potrošnje, domaćinstva, grad, selo.*

Dunja Potočnik
Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

MEĐUGENERACIJSKA MOBILNOST I OBITELJSKE DETERMINANTE SOCIJALNOG STATUSA MLADIH

Osobine obitelji porijekla, poput socioekonomskog statusa roditelja, njihova socijalnog kapitala te obiteljskih i društvenih mreža, značajni su prediktori obrazovnog puta i budućeg socijalnog statusa mladih. Suvremeno razdoblje Hrvatske obilježeno je socijalnim raslojavanjem, uslijed čega istraživanje determinanti socijalnog statusa dobiva na rastućoj važnosti. Ovaj će rad analizirati obrasce međugeneracijske mobilnosti u Hrvatskoj, te obilježja obitelji koja značajno utječu na socijalno raslojavanje, odnosno socijalni status i osobna postignuća mladih.

Prvi dio analize, s naglaskom na međugeneracijsku mobilnost, bit će izvršen na podacima prikupljenima pri Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu na nacionalno reprezentativnim uzorcima u četiri vremenske točke: 1989., 1996., 2004. i 2010. Ispitanici će biti podijeljeni u sedam desetogodišnjih kohorti, počevši od rođenih 1926., a u analizu će ući ispitanici koji su u trenutku istraživanja navršili 25 godina, čime se smjera na podizanje vjerojatnosti da stupanj obrazovanja naveden u upitniku odgovara najvišem postignutom stupnju obrazovanja tijekom života. Osnovica analize bit će stupanj obrazovanja i zanimanje ispitanika u odnosu na stupanj obrazovanja majke i oca, te posljednje radno mjesto roditelja. Osim ovih varijabli, za iznalaženje obrazaca po kojima se hrvatski građani razlikuju u odnosu na stupanj međugeneracijske mobilnosti bit će korišteni i spol, dob, te rezidencijalna pripadnost ispitanika. Rezultati analize ukazat će na relativno stabilne obrasce socijalne reprodukcije, koji se s mlađim kohortama mijenjaju u smislu polaganog otvaranja kanala međugeneracijske mobilnost, uz statistički značajne razlike vezane uz rezidencijalnu pripadnost, te stupanj obrazovanja i posljednje radno mjesto majke i oca.

Drugi dio analize temeljit će se na rezultatima istraživanja *Potrebe, problemi i potencijali mladih u Hrvatskoj*, provedenog na nacionalno reprezentativnom uzorku 2.000 mladih u dobi od 15-29 godina 2013. Rezultati navedenog istraživanja bit će korišteni za analizu utjecaja obitelji porijekla na postignuti stupanj obrazovanja, socijalni status mladih te njihov potencijalni socijalni status, mjereno putem profesionalnih aspiracija. Pritom će biti korištene sljedeće varijable: spol, dob, rezidencijalni status, regionalna pripadnost, socioprofesionalni status ispitanika, stupanj obrazovanje majke i oca, radni status majke i oca, iznos prihoda po kućanstvu, te glavni izvori prihoda članova obitelji. Rezultati će pokazati kako osobine obitelji porijekla (stupanj obrazovanja majke i oca, radni status roditelja, prihodi kućanstva i izvori prihoda) statistički značajno utječu na socijalni status mladih te njihovo obrazovno postignuće i profesionalne aspiracije, što se u perspektivi preslikava i na ukupan socijalni status koji će mladi zauzimati u odrasloj dobi.

Pri obradi navedenih skupova podataka bit će korištene deskriptivne, bivarijatna (χ^2) te multivarijatna analiza (logistička regresija), dok će interpretativni okvir analize biti smješten u Bourdieuovu teoriju socijalnog kapitala, a naslonit će se i na suvremene analize društvene strukture i međugeneracijske mobilnosti proistekle iz radova Breena, Eriksona, Goldthorpa, te Güveli i Jonssona. U zaključku rada bit će prezentirani argumenti u prilog zapriječene društvene mobilnosti i nižih profesionalnih aspiracija mladih čije obitelji pripadaju određenim društvenim slojevima.

Ključne riječi: *mladi, obitelj, obrazovanje, socijalni status, međugeneracijska mobilnost, profesionalne aspiracije.*

Toni Pranić

Pravni fakultet, Sveučilište u Osijeku

SOLIDARNOST I PRAVEDNOST U HRVATSKOJ – IZMEĐU DRUŠTVENOG NASLJEĐA I GRUPNE DINAMIKE

Cilj ovog izlaganja je ilustrirati glavne probleme društvene solidarnosti i pravednosti u Hrvatskoj kroz prizmu sistemske teorije te analitičke sociologije. Želi se povezati čimbenike koji utječu na probleme društvene pravednosti na široj društveno-povijesnoj razini sa dinamičkim, grupnim procesima. U prvom dijelu izlaganja definiraju se osnovni pojmovi i procesi iz funkcionalističke i sistemske perspektive. Solidarnost i jednakost se zatim postavlja u prizmu teorije sustava gdje se nastoje iscrtati procesi razvoja nejednakosti. Solidarnost možemo najjednostavnije shvatiti u Durkheimovom smislu kao odnos recipročnosti koji se mijenja od mehaničke prema organskoj solidarnosti. U taj proces uključen je razvoj normativnih, odnosno regulatornih sustava: morala, religije i prava (Pusić, 1989). Sistemska teorija (Luhmann, 1981, 2011) pokazuje razvoj društvenih sustava i pruža okvir za razumijevanje povijesnih i sinkronijskih društvenih procesa koji utječu na dinamiku nejednakosti i solidarnosti. Solidarnost u tom kontekstu predstavlja proces pod utjecajem diferencijacije dok se problem jednakosti i nejednakosti može promatrati kroz pitanje inkluzije (Luhmann, 2011.). Zamisao je napraviti prikaz konstelacije društvenih sustava (politike, obrazovanja, ekonomije...) kao čimbenika solidarnosti i jednakosti kroz njihovo povezivanje sa sferama pravednosti i kompleksnom nejednakošću (Walzer, 1983). U makro perspektivi, svaki od navedenih sustava konstruira određeno socijalno dobro (Walzer, 1983) i za ostvarenje pravednosti nužno je da niti jedno dobro (obrazovanje, novac, moć...) ne dominira ostalim sferama. Na toj razini pravednost je određena/ograničena društvenom strukturom i vladajućom ideologijom (usp. Lenski, 1966). Mikro pristup predstavlja drugi dio Colemanovog broda (Coleman, 1990) koji je potreban za otkrivanje problema pravednosti. Kriteriji pravedne raspodjele društvenih dobara iz perspektive pojedinca ovise o socio-psihološkim mehanizmima. Ljudi imaju potrebu vjerovati u pravedni svijet gdje svatko dobiva ono što je zaslužio (Lerner, 1981). S druge strane, osjećaj socijalnog identiteta i grupna pripadnost utječu na iskrivljavanje kriterija raspodjele (Tyler, 1997). U kontekstu hrvatskog društva kriteriji pravednosti su zaoštrjeni procesima tranzicije te trenutnom ekonomskom krizom. Takva situacija samo narušava legitimnost i inkluzivni potencijal društvenih sustava (prvenstveno političkog) što je vidljivo i iz niskog povjerenja u institucije. S druge strane dolazi do polarizacije između društvenih skupina zbog razilaženja u pitanjima raspodjela i zasluga (npr. bogati/siromašni). Ipak, iako navedeni procesi potencijalno dovode do smanjenja društvene solidarnosti između određenih skupina i gubitka povjerenja u institucije, grupna solidarnost bi trebala ojačati. Problem je što sama društvena solidarnost ne dovodi do pravednosti te se postavlja pitanje je li jačanje društvene solidarnosti odgovor na povećan osjećaj nepravde.

Ključne riječi: *solidarnost, pravednost, društveno nasljeđe, grupna dinamika.*

Saša Puzić

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

Iva Košutić

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

POVEZANOST DRUŠTVENIH NEJEDNAKOSTI SA ŠKOLSKIM USPJEHOM I ASPIRACIJAMA ZA VISOKO OBRAZOVANJE

Brojna međunarodna istraživanja kontinuirano ukazuju na povezanost društvenog porijekla i obrazovnih ishoda učenika, kao što su školsko postignuće i obrazovni izbori (Sirin, 2005; Chesters i Watson, 2013). Pri tome se ističu analize temeljene na obrazovanju i zaposlenju roditelja kao važnim čimbenicima koji utječu na obrazovni put djeteta. Međutim, autori se razlikuju u objašnjenjima društvenih procesa i mehanizama kojima se (re)produciraju postojeće društvene i obrazovne nejednakosti (Goldthorpe, 1996). Dva dominantna pristupa u literaturi kojima se objašnjava veza između društvene stratifikacije i obrazovnog postignuća su teorija kulturne i društvene reprodukcije P. Bourdieua (1977, 1984) i teorija racionalnog izbora s ishodištem u teoriji R. Boudona (1974). Prema Bourdieuovoj teoriji, obrazovna nejednakost je posljedica klasnih razlika u distribuciji različitih tipova kapitala (ekonomskog, kulturnog i socijalnog). Kulturni kapital, koji se uglavnom stječe putem obiteljske socijalizacije, najkorisniji je oblik kapitala u obrazovnom sustavu, budući da utječe na obrazovno postignuće i učeničke aspiracije u obrazovnom sistemu. Drugi pristup, temeljen na Boudonovoj teoriji, ne polazi od kulturnih razlika i preferencija učenika, već ističe racionalnost procesa donošenja odluka u obrazovanju, kako samih učenika, tako i njihovih roditelja. Obrazovne nejednakosti se shvaćaju kao agregirane posljedice (Becker, 2009) racionalnog odlučivanja u obrazovnom sustavu, pri čemu se posebna pažnja pridaje ključnim obrazovnim tranzicijama (prijelazi u više stupnjeve obrazovanja). U ovom se radu istražuje mogućnost komplementarnosti teorije kulturne reprodukcije i jednog aspekta teorije racionalnog izbora - izbjegavanja relativnog rizika, pri objašnjenju obrazovnog uspjeha i obrazovnih odluka o nastavku školovanja na visokoškolskoj razini. Istraživanje je provedeno na nacionalnom uzorku učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj, reprezentativnom prema spolu i tipu školskog programa (N= 1909). Istraživanje je provedeno u 98 javnih srednjih škola tijekom jednog školskog sata, putem anketnog upitnika za učenike. Provedene su linearna i logistička regresijska analiza kako bi se analizirao utjecaj pojedinih prediktora iz sklopa kulturnog kapitala i teorije racionalnog izbora pri objašnjenju uspjeha u školi i odluke o nastavku školovanja. Analize su pokazale kako su oba eksplanatorna mehanizma, kulturni kapital i relativno izbjegavanje rizika, bili pozitivno povezani sa školskim uspjehom i aspiracijama prema visokom obrazovanju. Umjesto da se promatraju kao nepovezani, oba mehanizma se mogu shvatiti kao komplementarne sastavnice učeničkih obrazovnih dispozicija.

Ključne riječi: *obrazovne nejednakosti, kulturni kapital, teorija racionalnog djelovanja, izbjegavanje relativnog rizika, obrazovno postignuće, obrazovne odluke.*

Petra Rodik

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Teo Matković

Katedra za socijalnu politiku, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Mislav Žitko

Odsjek za filozofiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

NEJEDNAKOSTI U STANOVANJU KROZ ŽIVOTNI TIJEK: OD SOCIJALIZMA DO POST-SOCIJALIZMA

Početna teorijska pretpostavka ove prezentacije odnosi se na funkciju koju možemo pripisati stanovanju u ekonomskom i društvenom smislu. Stanovanje nužno uključuje određeni oblik nekretnine koja predstavlja fizičko mjesto obitavanja i društvene reprodukcije kućanstva. U tom smislu stanovanje ima svoju ekonomsku dimenziju jer je stjecanje nekretnina uvjetovano ekonomskom situacijom, odnosno mogućnostima i ograničenjima koja proizlaze iz ponude nekretnina na tržištu, dostupnosti kredita, mogućnosti najma, programa subvencioniranja - te nerijetko predstavlja značajan dio imovine ili financijskih obveza pojedinca. Istovremeno, moramo imati na umu i širu društvenu dimenziju stanovanja s obzirom na ulogu koju ono ima za življeno iskustvo kućanstva kroz životni tijek (Beer et al. 2011), odnosno za generacijsku i međugeneracijsku reprodukciju kućanstva kao i socijalnog statusa (od osamostaljivanja do nasljeđivanja). Žive li kućanstva u vlastitim ili unajmljenim nekretninama, sa ili bez kredita ovisit će o nizu kako biografskih tako i društvenih faktora, a dostupni podaci (DZS-a) ukazuju na postojanje izvjesnih, nedovoljno istraženih društvenih obrazaca stanovanja, pod čime mislimo na konfiguracije socioekonomskih i sociodemografskih obilježja kućanstava s obzirom na njihov stambeni status.

Prezentacija se temelji na preliminarnoj analizi retrospektivnih anketnih podataka o stambenim karijerama koristeći metode *event history* i analize sekvence. Analiza je usredotočena na identifikaciju obrazaca stanovanja u Hrvatskoj, te na prikaz putanja stambenih karijera pojedinaca u razdoblju socijalizma i post-socijalizma (1975.-2015.) s obzirom na način stjecanja nekretnina i promjena stambenog statusa. Anketiranje je provedeno na nacionalno reprezentativnom uzorku (N=1000) u sklopu IPSOS Puls-ovog mjesečnog Omnibus istraživanja u studenom 2016. godine. Upitnik se sastojao od pitanja o trenutnom stambenom statusu, godini od kada je osoba u tom statusu te načinu na koji je realizirala navedeni status, pri čemu su se ova tri pitanja postavljala retrospektivno u tri iteracije.

Analiza podataka polazi od nekoliko pretpostavki: prvo, moguće je retrospektivno utvrditi tipične putanje stambenih karijera pojedinaca te, drugo, one su na razini generacijskih kohorti pod utjecajem društvenog konteksta, specifično, stambenih politika. Nadalje, u određenom vremenskom trenutku pojedinci zajedno žive u kućanstvima te dijele određeni zajednički stambeni status kućanstva. Četvrto, stambeni statusi kućanstava, u interakciji s ostalim socioekonomskim i sociodemografskim obilježjima kućanstava sačinjavaju obrasce stanovanja. Naposljetku, moguće je dovesti u relaciju tipične individualne putanje i tipične obrasce stanovanja danas. Povezivanjem navedenih klasifikacija prezentacija nudi nekoliko radnih hipoteza o dominantnim obrascima reprodukcije nejednakosti u Hrvatskoj, s osobitim naglaskom na problem generacijske razlike u načinima realizacije pojedinih stambenih statusa i stjecanju vlasništva nad stambenim nekretninama.

Ključne riječi: *stambeni status, stambene karijere, obrasci stanovanja, event history, analiza sekvence, društvene nejednakosti.*

Dalibor Savić

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci

Dušan Kondić

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci

BIG DATA: VELIKI PODACI I (RE)PRODUKCIJA DRUŠTVENIH NEJEDNAKOSTI

Veliki podaci (Big Data) su enormne količine podataka koji nastaju kroz ljudsku interakciju sa informaciono-komunikacionim tehnologijama, a karakterišu ih obimnost (volume), brzina produkovanja (velocity) i raznovrsnost njihovih izvora i tipova (variety).

Uzimajući u obzir trend ka opštoj digitalizaciji i datafikaciji (procesu prikupljanja svih dostupnih podataka) društvenosti, neetična upotreba velikih podataka postaje sve prisutniji mehanizam (re)produkcije društvenih nejednakosti. Navedeni mehanizam zasnovan je na asimetričnom društvenom položaju pojedinaca i društvenih grupa koje prikupljaju, skladište i analiziraju velike podatke, s jedne, te pojedinaca i društvenih grupa o kojima se ti podaci prikupljaju, s druge strane. Potonji nisu u mogućnosti da utiče na prikupljanje, analizu i upotrebu velikih podataka, zato što su to procesi kojih oni nisu svjesni (netransparentno narušavanje privatnosti, upotreba podataka bez informisanog pristanka, i sl.) odnosno koji im nisu dostupni i(li) razumljivi. Istovremeno, na osnovu istih podataka određeni društveni akteri (vlade, korporacije) donose odluke koje imaju ili mogu imati negativan uticaj na životne šanse tih pojedinaca i društvenih grupa. Analiza velikih podataka omogućava otkrivanje obrazaca ljudskog ponašanja, čak i u slučajevima gdje ne postoji očigledna povezanost između društvenih fenomena, iako ne omogućava pouzdano predviđanje ponašanje pojedinaca u budućnosti. U tom kontekstu, aktuelne prakse „društvenog sortiranja“ pojedinaca, kao sastavni dio savremenih tehnologija za upravljanje rizikom (suzbijanje kriminala, očuvanju nacionalne bezbjednosti, korištenje finansijskih usluga, i dr.), koje nisu u skladu sa prethodno navedenom konstatacijom, predstavljaju institucionalizovane oblike diskriminacije.

U još nepovoljnijem položaju nalaze se pojedinci i društvene grupe kojima informaciono-komunikacione tehnologije nisu svakodnevno dostupne (siromašni i druge marginalizovane grupe), jer stanje „digitalne isključenosti“ u kojem se oni povremeno ili trajno nalaze produbljuje postojeće oblike kulturne, ekonomske i(li) političke isključenosti sa kojima su već suočeni. Za razliku od diskriminiranih pojedinaca i društvenih grupa koji su „obuhvaćeni“ velikim podacima, nedatafikovani pojedinci i društvene grupe za sisteme upravljanja zasnovane na analizi velikih podataka (gotovo da) ne postoje.

Na osnovu analize aktuelnih rasprava u okviru (digitalne) sociologije, metodologije društvenih nauka i kritičkih studija o podacima, koje se odnose na gore navedeni predmet istraživanja, kao i analize odgovarajućih sekundarnih podataka, autori dolaze do zaključka da negativni efekti upotrebe velikih podataka učvršćuju postojeće i stvaraju nove nejednakosti ne samo unutar nacionalnih granica, već i na nivou globalne društvene strukture. Shodno tome, u završnom dijelu izlaganja promovišu se određeni etički principi i na njima zasnovane javne politike (npr. „princip antisubordinacije podataka“, „pravo na zaboravljanje“, i dr.) čijom bi se institucionalizacijom ograničila zloupotreba velikih podataka, tj. njihova uloga u (re)produkciji društvenih nejednakosti.

Ključne riječi: *big data/veliki podaci, datafikacija, društvene nejednakosti, metodološki izazovi analize velikih podataka.*

Matija Sinković
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

NEJEDNAKOST PRAVA NA SEKSUALNO ZDRAVLJE I SEKSUALNOST KOD STARIJIH OSOBA

U Europi, osobe treće životne dobi su rastuća populacija za koju se smatra da će, kako stare, imati sve više seksualnih poteškoća. Dok se nekada smatralo da je seksualnost nevažna za starije muškarce i žene, izgledno je da će trenutne i buduće generacije osoba treće životne dobi polagati više pažnje svom seksualnom zdravlju nego prethodne generacije te ga smatrati čak i ljudskim pravom. Pri tom treba imati na umu da su trenutne generacija starijih osoba one koje su direktno prošle kroz seksualnu revoluciju te da su njihova očekivanja vezana uz seksualnu život vjerojatno znatno drugačija nego kod prethodnih generacija. Nažalost, trenutno postoji relativno malo empirijskih podataka o tome kako starije osobe doživljavaju i kako se nose s fizičkim, psihološkim i promjenama u odnosima povezanim s njihovim seksualnim zdravljem. Bez obzira na znatne promjene u odnosu prema seksualnosti, jedan od razloga za takvo stanje su i raširene predrasude o seksualnosti starijih osoba. Opće rašireno vjerovanje je da su stare osobe aseksualne i da nemaju seksualnih želja i potreba. Iako je točno da se s godinama kod većine osoba smanjuje razina seksualnih aktivnosti, to nipošto nije točno za sve osobe starije životni dobi. Također, smanjenje seksualnih aktivnosti ne znači i njihov potpuni nestanak, a izjednačavanje seksualnih aktivnosti sa seksualnošću zanemaruje cijeli spektar odnosa, uvjerenja, osjećaja i životnih praksi od kojih se ona sastoji.

Ovo izlaganje, oslanjajući se na rad Merryn Gott, pokazat će kako vezivanje starosti prvenstveno uz bolest i fizičko propadanje, a seksualnosti uz mladost i zdravlje diskriminira starije osobe ne samo u realiziranju svoje seksualnosti, već i u pravu na zdravlje i zdravstvene usluge. Starost se često implicitno veže uz nemoć i gubitak kontrole nad vlastitim tijelom te se starijim osobama odriče status kompetentne odrasle osobe. Izrazi poput „drugog djetinjstva“ odražavaju takva vjerovanja koja ih ujedno pozicioniraju van domene seksualnosti. Seksualnost starijih osoba time postaje neprimjerena, a seksualno zdravlje se zanemaruje. Bez obzira na razvoj medicine, psihologije i seksologije, u praksi se, zbog predrasuda i stigme, seksualnom zdravlju i seksualnim disfunkcijama starijih osoba poklanja premalo pažnje, a starije osobe često ne znaju kome bi se obratile za pomoć oko seksualnih problema. U izlaganju će se prikazati posljedice takve prakse za mentalno i fizičko zdravlje osoba starije dobi te predložiti teorijski okvir za daljnje istraživanje seksualnosti i seksualnog zdravlja starijih osoba.

Ključne riječi: *seksualnost, seksualno zdravlje, starije osobe, nejednakost.*

Sandra Šević

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Jasmina Mehulić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Aleksandar Štulhofer

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

JE LI KORIŠTENJE SEKSUALNO EKSPLICITNIH MEDIJSKIH SADRŽAJA POVEZANO S AKADEMSKIM USPJEHOM? REZULTATI LONGITUDINALNE STUDIJE ADOLESCENATA

S prepoznavanjem važnosti adolescencije kao razvojnog perioda koji može imati utjecaj na kasnije osobno, interpersonalno i socijalno zdravlje, u posljednjih se trideset godina u društvenim znanostima u velikoj mjeri povećava interes za istraživanjima adolescenata. Budući da je adolescencija također i period otkrivanja i istraživanja seksualnosti, nije iznenađujuće da je mnogo istraživača svoj fokus u velikoj mjeri usmjerilo na problematična ponašanja i negativne posljedice ranog, ili neodgovornog, pristupa vlastitoj seksualnosti. Kao mogući kontekst razumijevanja i definiranja seksualnosti u literaturi je predložena i izloženost seksualno eksplicitnim medijskim sadržajima (SEM), a s dostupnošću primarno internetske pornografije rasla je i zabrinutost oko potencijalnih negativnih efekata izloženosti SEM. Premda je u većini dostupnih studija istraživana uloga upotrebe SEM u seksualnom ponašanju (npr., u ranom stupanju u seksualni odnos ili u seksualnoj agresiji), grupa istraživača je nedavno upozorila i na direktnu povezanost učestalosti korištenja SEM i lošijeg akademskog uspjeha belgijskih učenika u dobi između 12 i 15 godina, objašnjavajući dobiveni rezultat nedostatkom vremena za učenje uslijed korištenja SEM, kognitivnom apsorpcijom te uzbuđenjem čiji bi efekt mogao nadilaziti isključivo seksualne aspekte života. U model je uvršteno i obrazovanje roditelja, kao približna kontrola utjecaja obiteljskog socio-ekonomskog statusa (i s njime povezanog kulturnog kapitala) na školski uspjeh njihove djece (Beyens, Vandenbosch i Eggermont, 2015). Osim što je važan za osobno zadovoljstvo, akademski je uspjeh prepoznat i kao protektivni faktor u rizičnom i anti-socijalnom ponašanju. Iz ovog je razloga stabilnost negativne povezanosti između SEM i akademskog uspjeha nužno provjeriti i u kros-kulturalnoj perspektivi. Imajući u vidu nalaze belgijske longitudinalne studije, cilj ove studije jest provjeriti nalaz o negativnoj povezanosti SEM i akademskog uspjeha koristeći longitudinalne uzorke zagrebačkih i riječkih srednjoškolaca. Podaci, izmjereni u dvije vremenske točke unutar 12-mjesečnog vremenskog intervala, prikupljeni su u sklopu longitudinalne studije *Prospective Biopsychosocial Study of the Effects of Sexually Explicit Material on Young People's Sexual Socialization and Health* (PROBIOPS), koja je obuhvatila učenike 59 zagrebačkih i 14 riječkih srednjih škola koji su u prvom mjerenju bili u dobi od 16.1, odnosno 15.9 godina. Zagrebački je uzorak činilo 205 učenika, a riječki 333 učenika³. Rezultatima višerazinske autoregresivne analize—u kojoj je kontroliran efekt klasterizacije uzorka, odnosno prinos škole (Zagreb) ili razreda (Rijeka)—nisu potvrđeni nalazi belgijske studije koji su uputili na negativnu povezanost korištenja SEM u prvom mjerenju s akademskim uspjehom šest mjeseci kasnije. Jedini značajni prediktor promjene u akademskom uspjehu u promatranom razdoblju bilo je obrazovanje oca ($b = -.10$; $t = -2.01$; $p < .05$), isključivo u riječkom uzorku. Rezultati upućuju na važnost kros-kulturalne provjere efekata SEM te pozivaju na daljnja istraživanja o razvojnim aspektima uporabe SEM među adolescentima.

³ Istraživanje financijski podupire Hrvatska zaklada za znanost (broj projekta: 9221)

Ključne riječi: *akademski uspjeh, seksualno eksplicitni medijski sadržaji (SEM), adolescenti, longitudinalni nacrt, višerazinska analiza, Hrvatska.*

Sandra Šević

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Anja Repalust

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Stanko Rihtar

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Ivana Božičević

Škola narodnog zdravlja „Andrija Štampar“, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Aleksandar Štulhofer

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

NAMJERA ODBIJANJA CIJEPLJENJA DJETETA: REZULTATI DVIJU POPULACIJSKIH STUDIJA

Premda je cijepljenje danas prepoznato kao jedna od najjeftinijih i najučinkovitijih mjera prevencije zaraznih bolesti, u svijetu se u sve većoj mjeri primjećuje porast odbijanja cijepljenja, koje se u literaturi u velikoj mjeri objašnjava strahom od negativnih posljedica cijepljenja, sve većom popularnošću holističkog pogleda na tijelo, zdravlje i bolest, kao i rastom nepovjerenja prema institucijama (uključujući i zapadnjačku medicinu i medicinski sustav). Iz ovog razloga nije iznenađujuće da je jedan od konzistentnih prediktora odbijanja cijepljenja korištenje alternativne i komplementarne medicine. U ovome kontekstu odbijanje cijepljenja moglo bi biti posljedica veće orijentiranosti prema post-materijalističkoj kulturi u kojoj sve važniji postaju individualizam i želja za samostalnim donošenjem odluka i odabira. Budući da programatski podaci upućuju na porast otpora prema cijepljenju i u Hrvatskoj, koristeći nacionalno reprezentativne uzorke punoljetnih građana, cilj je ovih dviju studija bio procijeniti prevalenciju i korelate odbijanja i otpora prema cijepljenju. Istraživanja su provedena terenskom usmenom anketom u ožujku 2015., odnosno u travnju 2016. godine. Etapno stratificiranim uzorkom, kojim su obuhvaćene sve županije, u istraživanje je uključeno 1000 osoba 2015., odnosno 750 osoba 2016. godine (Mdob=47,7, SD=17,8 i Mdob= 48,4, SD = 17,02), od kojih je žena bilo 51,7, odnosno 52,5%. Indikator odbijanja i otpora prema cijepljenju razlikovao je ispitanike koji bi svoje dijete cijepili svim obaveznim cjepivima od ispitanika koji bi svoje dijete cijepili nekim cjepivima (otpor prema cijepljenju) i od onih ispitanika koji bi odbili sva cjepiva (odbijanje cijepljenja) «kada bi dijete trebalo cijepiti sutra». Otprilike trećina ispitanika u oba mjerenja odbila bi cijepiti svoje dijete svim (10,6%; 95% CI=8,4 – 13,3 i 11,8%; 95% CI=9,2 – 15,0) ili nekim cjepivima (19,5%; 95% CI=16,9 – 22,5 i 25,3%; 95% CI=22,0 – 29,0). Multivarijatna analiza uputila je na postojanje razlika između ovih triju grupa. Točnije, ispitanici koji bi prihvatili sva cjepiva prijavili su pozitivnija iskustva sa zdravstvenim djelatnicima i veće povjerenje u zdravstveni sustav, kao i manje alternativnih zdravstvenih vjerovanja od drugih dviju grupa, dok je korištenje alternativne i komplementarne medicine bilo povezano s odbijanjem cijepljenja. Ispitanici koji su iskazali otpor prema cijepljenju, s druge strane, bili su mlađe dobi i u manjoj su se mjeri angažirali kako bi ljudi oko njih bolje razumjeli problematiku cijepljenja djece. Osim što utvrđena prevalencija i korelati odbijanja i otpora prema cijepljenju odgovaraju onima prijavljenima u međunarodnim studijama, rezultati također potvrđuju i postojanje razlika između svih od triju definiranih grupa, sugerirajući nužnost razvoja ciljanih javnozdravstvenih mjera za zaustavljanje rasta trenda odbijanja cijepljenja. Premda su se individualne karakteristike pokazale kao slabi prediktori, rezultati ovih dviju studija sugeriraju da sumnja prema cijepljenju

u Hrvatskoj nije fenomen zanemarive veličine. Iz ovog bi razloga trebalo uložiti veće napore u razvoj zdravstvenih kampanja i poboljšanje komunikacije među zdravstvenim djelatnicima, roditeljima i širom javnosti o sigurnosti i učinkovitosti cijepljenja.

Ključne riječi: *otpor prema cijepljenju, odbijanje cijepljenja, Hrvatska, reprezentativna studija, komplementarna i alternativna medicina.*

Zoran Šućur

Studijski centar socijalnog rada, Pravni Fakultet Sveučilišta u Zagrebu

DOHODOVNE NEJEDNAKOSTI I REDISTRIBUTIVNE PREFERENCIJE U ZEMLJAMA EU-A (MARKOANALIZA)

Ekonomске nejednakosti nalazimo u svim modernim i predmodernim društvima te su kao takve nužne za ekonomski i društveni razvoj. Međutim, vrlo je teško postići društveni konsenzus oko prihvatljive razine ekonomskih nejednakosti. Uglavnom, prevladava mišljenje da ekonomске nejednakosti u posljednjim desetljećima rastu i da su poprimile neprihvatljive i društveno štetne razmjere. Pritom je važno upozoriti na nejednakosti u bogatstvu i nejednakosti u dohotku jer su prve nejednakosti u svim društvima veće nego druge. Empirijska istraživanja o nejednakostima većinom su bazirana na raspodjeli dohotka jer je teško precizno izmjeriti ukupno bogatstvo.

Stoga su ciljevi ovoga rada: 1) utvrditi kakvi su trendovi glede dohodovnih nejednakosti u zemljama EU-a, 2) u kojoj je mjeri razina dohodovnih nejednakosti povezana s redistributivnim preferencijama i koji su korelati redistributivnih preferencija na makrorazini zemalja članica te 3) koja su ključna područja redistributivne politike. U analizi podataka korišteni su agregirani podaci iz zadnjeg posebnog istraživanja Eurobarometra iz 2010., kojim je obuhvaćeno 27 zemalja EU-a (bez Hrvatske), a koje sadrži pitanja o redistributivnim preferencijama. Osim toga, kako bi se utvrdili korelati redistributivnih preferencija također su korišteni podaci iz standardnog EU-SILC istraživanja. U obradi podataka korištene su bivarijatne i multivarijatne analize.

Rezultati pokazuju da nije moguće govoriti o značajnom rastu dohodovnih nejednakosti u posljednja dva desetljeća (u većini članica EU-a dohodovne nejednakosti, mjerene Ginijevim koeficijentom ili percentilnim omjerima, ostale su iste ili su čak smanjene). Unatoč tome, u ogromnoj većini zemalja članica EU-a preko 70% građana smatra da su ekonomске nejednakosti prevelike. Najizraženije redistributivne preferencije nalazimo u mediteranskim i nekim postsocijalističkim zemljama (Grčka, Cipar, Španjolska, Mađarska), a najmanje spremnosti za redistribuciju pokazuju Nizozemska, Luksemburg, Skandinavske zemlje i dvije postsocijalističke zemlje: Češka i Estonija. Postsocijalističke zemlje u ovom pogledu ne čine homogenu skupinu. Redistributivne preferencije su negativno korelirane s razinom ekonomske razvijenosti i nacionalnog bogatstva. Međutim, redistributivne preferencije snažnije su korelirane sa stopama zaposlenosti i siromaštva nego s razinom dohodovnih nejednakosti (ma kako ih mjerili). S druge strane, postoji snažnija korelacija između percepcije nejednakosti i redistributivnih sklonosti.

Pokazatelji nejednakosti vezani za donji dio dohodovne distribucije pouzdaniji su prediktori redistributivnih preferencija od pokazatelja koji se odnose na gornji dio distribucije ili cijelu distribuciju. Ključni akter redistribucije je država, pa je i područje socijalne države jedno od važnijih područja u ostvarivanju redistributivnih ciljeva. Osim socijalne države, još su dva važna područja redistribucije: tržište rada i obrazovanje. Kako je analiza provedena na makro razini i agregiranim podacima, izvan dosega rada ostali su korelati redistributivnih preferencija na mikro razini (vrijednosne orijentacije, očekivanja, subjektivna iskustva...), ali i drugi društveno uvjetovani čimbenici. Npr., neke zemlje imaju vrlo niske razine nejednakosti i siromaštva, ali natprosječne redistributivne preferencije (Mađarska, Slovačka), dok druge zemlje imaju visoke razine nejednakosti i siromaštva, ali ispodprosječne redistributivne preferencije (Litva).

Ključne riječi: *dohodovne nejednakosti, redistributivne preferencije, siromaštvo, EU, socijalna država.*

Dragan Todorović
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Dragoljub B. Đorđević
Mašinski fakultet, Univerzitet u Nišu

PROTESTANTIZACIJA ROMA: „BITI“ I/ILI „IMATI“

U uređenim zajednicama – veli M. Veber – položaj ljudi, kao pojedinaca i pripadnika različitih kolektiviteta, jeste određen klasom, moći i statusom, tj. trima golemim i strukturalnim segmentima društva: socijalno-ekomskim područjem, pravno-političkim poljem i sferom kulture. U srpskoj državi, kao i u svakoj drugoj, jedino su Romi oličenje spajanja klasne i etničke skrajnutosti i ubogosti, tj. etno-klasa, jer nemaju ništa ili imaju veoma malo, žive na ivici bede, zavise od socijalne potpore i bez šansi su da ostvare svoje interese. Decenijama, zapravo vekovima, skrajnuti, krajnje marginalizovani, potisnuti do dna društvene lestvice, naterani na začarani krug bede, proganjani i proterivani – negde i nekad do genocidnih razmera – podvrgnuti diskriminaciji i segregaciji, ksenofobiji i rasizmu, doskora etnički nepriznati, jezički i verski zapušteni, kulturno “zaostali”, Romi žive ispod granice apsolutnog siromaštva i čeznu za društvenim priznanjem.

U radu se propituju specifični mehanizmi integracije Roma u društvo i njihove emancipacije, odnosno mogućnosti da Romi beskonfliktno napuste etno-klasni položaj oslanjajući se na “treći krak” hrišćanstva – male verske zajednice protestantske provenijencije. Prodiranje protestantskog učenja među romski narod u jugoistočnoj Srbiji, intenzivnije deceniju i po unazad, pokrenulo je proces *preoblikovanja njihovog kolektivnog identiteta*. Običaji i navike Roma baptista, adventista, pentekostalaca i Jehovinih svedoka u gradovima i selima navode na preispitivanje opšteprihvaćenih odnosa unutar i van romske zajednice. Pristustvujemo raslojavanju stare i oblikovanju “nove romske zajednice”, uronjene u reformacijsko nasleđe. Pod uticajem novousvojenog religijskog pogleda na svet, srž etničke i kulturne samobitnosti pripadnika romskog naroda – prepoznatljivog naziva *Rromanipe* – počinje da se zasniva na izmenjenim “amblemima distinkcije” u oblastima zdravstvene kulture, kulture ponašanja, rada i preduzetništva itd. Zbiva se preosmišljanje i prilagođavanje dominantnih sastavnica romske kulture, a po značaju se posebno izdvaja ona koja se tiče naglašavanja *važnosti postojanja* nasuprot *posedovanja* materijalnih dobara – “nemati, a biti”.

Prezentovani rezultati deo su obimnog socio-empirijskog istraživanja sprovedenog između decembra 2008. i marta 2009. godine na uzorku 60 krštenih vernika romske nacionalnosti nekoliko protestantskih verskih zajednica na teritoriji jugoistočne Srbije (Hrišćanska baptistička crkva, Jehovini svedoci, Hrišćanska adventistička crkva i Evanđeoska pentekostalna crkva) i 14 romskih i neromskih starešina pobrojanih verskih zajednica. Podaci su prikupljeni metodom produbljenog intervjua na osnovu standardizovane procedure sa Romima vernicima i neromskim i romskim starešinama protestantskih verskih zajednica u pet okruga jugoistočne Srbije, sa ukupno 27 opština i gradom Nišom.

Ključne riječi: *jugoistočna Srbija, Romi kao etno-klasa, Rromanipe, protestantizacija Roma, „biti, a ne imati“, „imati, a ne biti“.*

Inga Tomić-Koludrović

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – područni centar Split

Mirko Petrić

Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru

Augustin Derado

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – područni centar Split

„PRIVATNI PATRIJARHAT“ U POST-TRANZICIJSKOM RAZDOBLJU: MIKRO-DISKURSI O RODNOJ PODJELI RADA U KUĆANSTVU

Rezultati kvantitativnih empirijskih istraživanja u post-tranzicijskim zemljama jugoistočne Europe upućuju na to da se u njima, u razdoblju nakon „postsocijalističke transformacije društva“, bilježi stanovito smanjenje rodni nejednakosti u podjeli rada u kućanstvu, kao i percepcije o tome što su „muški“ a što „ženski“ poslovi u toj podjeli (Blagojević Hjuson, 2013; Tomić-Koludrović, 2015; Tomić-Koludrović, Petrić i Puzek, 2016). Polazeći od podjele Sylvie Walby (1990) na „privatni patrijarhat“ i „javni patrijarhat“, moglo bi se zaključiti da su se – nakon promjena u „javnom patrijarhatu“, koje je donio socijalistički rodni režim – u postsocijalističkom razdoblju počeli mijenjati i načini postojanja „privatnog patrijarhata“ (Tomić-Koludrović, Petrić i Puzek, 2016). Predloženo priopćenje iznosi rezultate kvalitativnog istraživanja, čijom se analizom namjerava pridonijeti spoznajama o tome u kakvim se oblicima danas javlja „privatni patrijarhat“ povezan s podjelom rada u kućanstvu u Sloveniji, Hrvatskoj, Srbiji te Bosni i Hercegovini. Preciznije govoreći, analizom mikro-diskursa o rodnoj podjeli rada u kućanstvu želi se pridonijeti spoznajama o onome što bi se – po analogiji s Touraineovim (2009 [2007]) pojmom „modusi modernosti“ – moglo nazvati „modusima privatnog patrijarhata“.

Korpus za analizu pribavljen je tematskim kodiranjem po 30 polustrukturiranih intervjua u svakoj navedenoj zemlji (ukupno 120 intervjua), vođenih na temu strategija preživljavanja u vremenu krize. Uzorkovanje je obavljeno tako da su nakon prethodno provedenih anketnih ispitivanja na nacionalno reprezentativnim uzorcima, kvalitativno intervjuirani odabrani ispitanici ili članovi/ce njihovih kućanstava. Iz tematski kodiranih transkripata intervjua izdvajani su mikro-diskursi o rodnoj podjeli rada u kućanstvu. Nakon početnih podatkovnih sesija (engl. *data sessions*), obavljane su zasebne analize izdvojenih mikro-diskursa, uz triangulaciju istraživača/ice. Završnom obradom, koja je ponovno uključivala timsku interpretativnu suradnju, dobiveni su specifični obrasci („modusima privatnog patrijarhata“) koji su na djelu u svim istraživanim zemljama. (U priopćenju se - pri prikazivanju pojedinih primjera mikro-diskursa povezanih s pojedinim „modusom“ - navode podaci o spolu intervjuiranog/e i zemlje iz koje potječu, no valja napomenuti da se na različite analizirane „moduse“ nailazi u svim zemljama).

Kad je riječ o metodološkim aspektima analize, valja napomenuti da je ona u ovom slučaju zasnovana prvenstveno na pristupu „kritičke analize diskursa“ (CDA), odnosno na njezinim izvornim društveno-konstruktivističkim i post-strukturalističkim polazištima (iako pojam „mikro-diskurs“ početno asocira individualne aktere/ice i više jezikoslovni pristup). „Mikro-diskursi“ se u priopćenju vide kao „lokalne upotrebe teksta i jezika unutar specifičnog konteksta“ (Le Greco i Tracy, 2009: 1519), koje su kao takve nužno dio onoga što Rose i Kræmmergaard (2002) nazivaju „velikom diskursom“ i „mega-diskursom“. Odabrani pristup analizi blizak je ranoj CDA i po tome što proučava načine na koje se u diskursu manifestiraju i reproduciraju društvene nepravde (Fairclough, 1995), kao i po tome što zauzima „eksplicitan sociopolitički stav“ te želi potaknuti „promjenu kroz kritičko razumijevanje“ (Van Dijk, 1993: 252).

Ključne riječi: *rodne nejednakosti, podjela rada u kućanstvu, „privatni patrijarhat“, jugoistočna Europa, kritička analiza diskursa.*

Inga Tomić-Koludrović

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – područni centar Split

Mirko Petrić

Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru

Ivan Pužek

Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru

RODNE NEJEDNAKOSTI U PODJELI RADA U KUĆANSTVU: HRVATSKA U REGIONALNOM KONTEKSTU

Priopćenje analizira rodne nejednakosti u podjeli rada u kućanstvu u četiri zemlje jugoistočne Europe (Slovenija, Hrvatska, Srbija, Bosna i Hercegovina), s osobitim naglaskom na stanje u Hrvatskoj, za koju se podaci kontekstualiziraju i u odnosu na prethodna istraživanja teme. Proučavanje rodne podjele rada u kućanstvu osobito je važno u kontekstu postsocijalističkih društava i njihovih rodnih režima. Naime, u literaturi se često navodi da u takvim društvima, osobito u ranoj fazi tranzicije, rod kao važna dimenzija nejednakosti u pravilu nije funkcionirao kao „dimenzija formiranja političkog interesa i političkog djelovanja“ (Fodor i Balogh, 2010). Navedene autorice smatraju da je tome tako zbog emancipatorskog karaktera socijalističkog rodnog režima u području ženskog rada. U navedenim post-jugoslavenskim zemljama, stanje je drukčije utoliko što se u kasnom socijalizmu u njima bilo javilo civilno-društveno političko problematiziranje položaja žena u društvu. Isto tako, u ranom (ratnom i poratnom) tranzicijskom razdoblju, isprva međunarodno a kasnije i nacionalno financiranje civilno-društvenih aktivnosti usmjerenih na proučavanje i promjenu položaja žena, u tim je zemljama bilo istaknutije nego u drugim zemljama europskog Istoka, na koje se odnosi navedena tvrdnja Fodor i Balogh. Podjelu rada u kućanstvu u njima stoga je važno proučavati imajući na umu elemente koji su ih povijesno spajali (u prvom redu, elemente povezane s istim „socijalističkim rodnim režimom“ koji je u njima djelovao unutar socijalističke Jugoslavije), kao i one koji ih danas čine različitim (povijesno različite kulturne matrice, drukčije trajektorije tijekom postsocijalističkog razdoblja).

Predloženo priopćenje doprinos je dokumentiranju i interpretaciji razlika u podjeli rada u kućanstvu u četiri navedene zemlje u razdoblju nakon „postsocijalističke transformacije društva“. Analiza je obavljena na primarnim podacima pribavljenim nacionalno reprezentativnim anketnim ispitivanjima provedenima 2015. godine (904 ispitanika/ce u Sloveniji, 1.000 u Hrvatskoj, 1.002 u Bosni i Hercegovini i 1.000 u Srbiji). Uz deskriptivno-statističke podatke o podjeli rada u kućanstvu, u referatu se iznose i rezultati analize rodnog tradicionalizma (s obzirom na rod, dob, obrazovanje, tip naselja, religioznost i obiteljski status) u svim istraživanim zemljama, na temelju višestruke regresijske analize stavova o rodnim ulogama. Na regionalnoj razini pokazuje se da je rodni tradicionalizam najniži u Sloveniji, zatim u Hrvatskoj, pa Srbiji i potom Bosni i Hercegovini. U svim navedenim zemljama, žene su manje rodno tradicionalne od muškaraca, s tim da je u Hrvatskoj razlika između stavova muškaraca i žena najmanja. Analiza nejednakosti u podjeli rada u kućanstvu pokazuje, pak, da žene u svim istraživanim zemljama u znatno većem postotku u odnosu na muškarce obavljaju kućanske poslove. Također se pokazuje da u kućanstvima u kojima su ispitanice zaposlene postoji veći postotak poslova koji se obavljaju zajednički. Analiza usporedivih podataka o pojedinim poslovima u kućanstvu u Hrvatskoj 1999. i 2015. godine, pokazuje da se u stanovitoj mjeri smanjuje rodna nejednakost u ovom pogledu, odnosno da se tijekom postsocijalističke transformacije društva „privatni patrijarhat“ smanjio u odnosu na rano tranzicijsko, kao i na socijalističko razdoblje, kad su brojne žene unatoč zaposlenju izvan kuće obavljale većinu poslova u kućanstvu, što je rezultiralo ukupnim radnim

opterećenjem znatno višim od najvećega tada zabilježenog u industrijski razvijenim zapadnim zemljama (Brunnbauer, 2000).

Ključne riječi: *rodne nejednakosti, rodni tradicionalizam, podjela rada u kućanstvu, Hrvatska, jugoistočna Europa.*

Dina Vozab

Centar za istraživanje medija i komunikacije / Odsjek za medije i komunikaciju, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Zrinjka Peruško

Centar za istraživanje medija i komunikacije / Odsjek za medije i komunikaciju, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Antonija Čuvalo

Centar za istraživanje medija i komunikacije / Odsjek za medije i komunikaciju, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

TREĆI MEDIJSKI SEKTOR IZ PERSPEKTIVE DEMOKRATSKI ANGAŽIRANIH PUBLIKA

Rasprave o neprofitnim medijima u Hrvatskoj uglavnom su se odnosile na njihovo financiranje i institucionalnu potporu, a manje na publike neprofitnih medija te na njihov demokratski potencijal. U hrvatskim medijskim i komunikacijskim studijama postoje malobrojni empirijski radovi na tu temu. Ovaj rad nastoji popuniti tu prazninu i istražiti tko su i kakve su publike neprofitnih medija, posebno u njihovom odnosu prema (demokratskoj) politici i političkim institucijama. Nakon normativne rasprave o ulozi neprofitnih medija u demokraciji, u radu se empirijski istražuje opseg i karakter publika neprofitnih medija u Hrvatskoj, te njihov politički interes, informiranje, povjerenje u medije, osjećaj političke djelotvornosti te politička participacija u odnosu na publike matičnih (*mainstream*) medija. Iz različitih definicija medija trećeg sektora koje ih vezuju uz zajednicu, civilno društvo, participativnost te poziciju izdvojenu od tržišta ili države (Carpentier, Lie i Servaes, 2007; Carpentier, 2011; Dahlgren, 2013; Downey i Fenton, 2003), ovi mediji djeluju kao čuvari demokratskog sustava (*watchdog* funkcija), te kao oni koji potiču javnu sferu i mobiliziraju građane (Norris, 2000).

Analiza je provedena na podacima prikupljenim anketnim istraživanjem na uzorku reprezentativnom za korisnike interneta Hrvatske po regiji, spolu i dobi (N=1208). Korištena je regresijska i latentna klasna analiza. Rezultati istraživanja pokazali su da četvrtina korisnika interneta u Hrvatskoj prati neprofitne medije. Regresijskom analizom pokazano je da publike neprofitnih medija imaju viši politički interes, osjećaj unutrašnje političke djelotvornosti, te su informiranije od publika matičnih medija. Latentnom klasnom analizom izdvojeno je tri „idealna tipa“ konvencionalne i nekonvencionalne političke participacije u koje se grupiraju ispitanici: vođe mnijenja, civilni aktivisti, i šutljiva većina. Publike matičnih medija vjerojatnije će pripadati tipu šutljive većine u odnosu na publike neprofitnih medija koje će vjerojatnije pripadati tipu vođa mnijenja. Rezultati sugeriraju da su publike neprofitnih medija sklonije svim oblicima političke participacije, uključujući konvencionalne i nekonvencionalne. Publike neprofitnih i matičnih medija ne razlikuju se značajno u ukupnom korištenju medija, stupnju povjerenja u medijski sustav te u osjećaju vanjske djelotvornosti. Autorice zaključuju da rezultati idu u prilog pozitivnom doprinosu neprofitnih medija za demokratski potencijal medijskih publika. Također, rezultati imaju implikacije o mogućem obliku polarizacije online medijskih publika te za hrvatsku medijsku politiku prema trećem medijskom sektoru.

Ključne riječi: *neprofitni mediji, treći medijski sektor, mediji zajednice, medijska politika, medijske publike, građanska participacija.*

Tanja Vučković Juroš

Université catholique de Louvain, Interdisciplinary Research Center on Families and Sexualities

Jelena Ogresta

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

IZNIMKA, A NE PRAVILO: PRISTUP VISOKOM OBRAZOVANJU MLADIH ODRASLIH U SIROMAŠTVU

Mladi koji odrastaju u siromaštvu suočavaju se s mnoštvom prepreka, uključujući i obrazovne, u prevladavanju društvenih nejednakosti. Umjesto da im predstavljaju kanal društvene mobilnosti, čini se da obrazovne putanje mladih lošijeg socio-ekonomskog položaja u hrvatskom kontekstu svjedoče prije svega o otežanom pristupu sustavu visokog obrazovanja i ograničenjima u ostvarenju potencijala srednjo-klasne budućnosti.

U ovom se radu usredotočujemo na mlade koji dolaze iz posebno nepovoljnih socio-ekonomskih okolnosti i na njihove obrazovne ishode. Cilj rada je utvrditi kako vjerojatnost ulaska u sustav visokog obrazovanja mladih odraslih u siromaštvu prediktiraju dimenzije kulturnog kapitala i organizirane kultivacije. Pri tome smo usmjereni na dva istraživačka pitanja: (1) Kakav je položaj ove ranjive skupine mladih ljudi u hrvatskom obrazovnom polju? (2) Koje dimenzije kulturnog kapitala i organizirane kultivacije povećavaju njihovu vjerojatnost ulaska u visoko obrazovanje?

Na temelju podataka iz dokumentacije centara socijalne skrbi i anketnog istraživanja provedenog 2016. godine, analiziramo obrazovne ishode 151 mlade osobe (18-29 godina) sa završenom osnovnom školom koji su barem dio svojih srednjoškolskih godina proveli u obiteljima primaocima socijalne pomoći. Kulturni kapital operacionaliziramo kroz njegove klasične konceptualizacije na tragu Bourdieua i DiMaggia (roditeljsko sudjelovanje u aktivnostima visoke kulture, posjedovanje dobara visoke kulture) i kroz novije operacionalizacije kulturnog kapitala kao kulturnih resursa (posjedovanje obrazovnih resursa kod kuće). Organiziranu kultivaciju, što je, prema Lareau, strategija roditelja srednje klase koju obilježava proaktivni odnos prema školi i obrazovanju te usmjeravanje djece u njihovim obrazovnim putanjama, operacionaliziramo kroz roditeljsko pomaganje u osnovnoj školi, razgovore s roditeljima o stvarima vezanim uz školu te sudjelovanje u različitim tipovima izvannastavnih aktivnosti u srednjoj školi.

Rezultati ukazuju na iznimno nepovoljan položaj ove posebno ranjive skupine mladih ljudi budući da ih je tek 25% ušlo u sustav visokog obrazovanja (bilo da sada studiraju ili su završili višu školu ili fakultet). Uspoređujući taj rezultat s rezultatom komparativne skupine mladih ljudi čije obitelji nisu bili primatelji socijalne pomoći tijekom njihovih srednjoškolskih godina, na obrazovne nejednakosti ukazuju i znatno manje šanse za ulazak u visoko obrazovanje mladih koji su odrastali u iznimno nepovoljnim socio-ekonomskim uvjetima u usporedbi s komparativnom skupinom. Ova značajna razlika opstaje čak i kada se kontroliraju akademska obilježja pojedinaca i njihovih roditelja. Rezultati logističkih regresija ukazuju da klasične dimenzije kulturnog kapitala, poput roditeljske participacije u aktivnostima visoke kulture i posjedovanje dobara visoke kulture, nemaju značajan učinak na obrazovne ishode mladih odraslih u siromaštvu. Štoviše, na vjerojatnost ulaska u sustav visokog obrazovanja dosljedno značajan učinak ima tek jedna dimenzija organizirane kultivacije: sudjelovanje u različitim tipovima izvannastavnih aktivnosti u srednjoj školi. Ovi rezultati doprinose razumijevanju prepreka koje mladima koji su odrastali u iznimno nepovoljnim socio-ekonomskim okolnostima otežavaju izlazak iz siromaštva kroz obrazovne putanje.

Ključne riječi: *kulturni kapital, organizirana kultivacija, obrazovne nejednakosti, mladi odrasli u siromaštvu.*

Krešimir Žažar

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

SELO ILI GRAD – PITANJE JE SAD. KOMPARATIVNA ANALIZA ŽIVOTNIH MOGUĆNOSTI U RURALNIM I URBANIM SREDINAMA

Odvijanje paralelnih procesa deruralizacije i urbanizacije reprezentira jednu od aksijalnih dimenzija modernizacije. U kontekstu hrvatskog društva obilježenog specifičnom modernizacijskom putanjom, proces urbanizacije intenzivira se u socijalističkome razdoblju u kojemu se isti pojavljuje neraskidivo povezan s industrijalizacijom kao službeno proklamiranom razvojnom paradigmatom. U postsocijalističkome periodu razvidna strategija gospodarskog razvitka nije jasno artikulirana, no u pravilu se već više od dva desetljeća turizam i poljoprivreda apostrofiraju kao ključne gospodarske djelatnosti. Adekvatna implementacija indicirane „razvojne mantre“ podrazumijevala bi zavidnu razinu razvijenosti ruralnih prostora i primorskih krajeva, no namjesto toga mogu se zateći zapuštena sela i napušteni otoci. Pitanje koje se pri tom neminovno nameće jest u čemu leže razlozi naznačene diskrepancije između nominalno-deklarativnog i empirijskog stanja stvari.

Imajući u vidu ilustrirani bazični kontekst, središnja intencija rada jest analizirati i komparirati perspektive života u ruralnim i urbanim sredinama. Kao jedinica analize pri tom je definirana Krapinsko-zagorska županija sa svojih 7 naselja koje imaju status grada te preko 400 ruralna naselja koja su supsumirana pod 25 općina. S jedne strane, cilj je komparirati urbana i dominantno zastupljena ruralna naselja ove županije u terminima razvijenosti tehnološke infrastrukture, gospodarskih pokazatelja, demografskih trendova, kvalitete života, očuvanosti okoliša, dostupnosti obrazovnih mogućnosti, kulturnih sadržaja i sl. Pored toga, na drugoj se razini Krapinsko-zagorska županija razmatra kao jedinstveni entitet te se u pojedinim indiciranim obilježjima sagledava u relaciji spram obližnjeg Grada Zagreba.

Osnovni impuls za ovo razmatranje iniciran je prethodno ustanovljenim nalazima iz različitih domena društvenih znanosti (Njegač, 1995, 1999; Spevec, 1999; Spevec i Vuk 2012; Žažar, 2014) da se na području Krapinsko-zagorske županije već dulje vrijeme odvija migracijski obrazac iseljavanja iz manjeg (u pravilu ruralnog) u veće naselje koje poprima attribute fraktalnosti odnosno ponavlja se na različitim razinama – kao odlazak iz sela u grad te iz sela u (seosko) naselje kojemu je pridijeljen status općinskog središta. Osnovna namjera pri tom jest ispitati djelatne disparitete u relaciji *ruralna naselja – urbana naselja* te identificirati smjer i intenzitet postojećih bazičnih tendencija. Vrlo je važan zadatak osvijetliti i što iscrpnije istražiti ovakve prostorne nejednakosti koje se mogu pokazati izrazito nepovoljnima za ukupne razvojne izgled ruralnih naselja.

U metodološkome pogledu, rad zauzima ‘desk research’ pristup koji se oslanja na analizu sekundarnih podataka i pokazatelja dostupnih iz različitih izvora odnosno (statističkih) publikacija. Uz to, nezaobilazna referenca su i postojeće sociološke studije vezane uz problemski okvir spacijalnih asimetrija izrađene u Hrvatskoj u recentnome razdoblju.

Unatoč izvjesnim manjkavostima i ograničenjima poduzete analize, rad predstavlja pogodni okvir za buduća istraživanja i potpunije te iscrpnije studije odnosno sociološka istraživanja prostornih (ne)jednakosti u hrvatskome društvu, poglavito u Krapinsko-zagorskoj županiji. U zaključku se akcentira nužnost sustavnog promišljanja prostorne geometrije kao izuzetno relevantnog čimbenika osmišljavanja modela gospodarskog, ali i cjelokupnog društvenog razvoja određenog kraja. U tom smislu se nastavno na nalaze naše analize naposljetku izriču

pojedine preporuke za ublažavanje prostornih dispariteta te adekvatnu mobilizaciju postojećih razvojnih resursa ruralnih sredina.

Ključne riječi: *sociologija razvoja, prostorne nejednakosti, infrastrukturna osnovica, kvaliteta života.*

OKRUGLI STOL: OBLICI, RAZMJERI I DRUŠTVENE IMPLIKACIJE FLEKSIBILIZACIJE I PREKARIZACIJE RADA

Sudionici:

- Predrag Bejaković (Institut za javne financije)
- Hrvoje Butković (Institut za razvoj i međunarodne odnose)
- Miroljub Ignjatović (Fakulteta za društvene vede, Univerza v Ljubljani)
- Teo Matković (Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu)
- Aleksandra Kanjuo Mrčela (Fakulteta za društvene vede, Univerza v Ljubljani)

Moderator: Krešimir Žažar (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

Opis tematskog okvira:

Sfera rada društvena je domena koja u recentnome razdoblju prolazi kroz izrazito dinamične transformacijske procese. Paradigma potpune zaposlenosti, s punim radnim vremenom, stabilnim industrijskim odnosima, osiguranim kolektivnim ugovorima i korespondentnim pravima radnika/zaposlenika sve se više potiskuje u domenu kolektivnih sjećanja. Paralelno tome, na tržištu rada dominantnima postaju diferentne forme atipičnog, nestandardnog ili, jednostavno rečeno, *fleksibilnog* zapošljavanja koje su, premda poneke mogu biti valorizirane i pozitivnim predznakom, ipak u pravilu obilježene većim stupnjem nesigurnosti za zaposlenike/ce. Indicirana neizvjesnost u pojmovnom se sociološkom instrumentariju najčešće iskazuje kroz koncept *prekarnosti* odnosno *prekarnog* rada. Dakako, stanje prekarnosti posebice ukoliko se pokaže perzistentnim generira niz dalekosežnih društvenih efekata koji se na individualnoj razini reflektiraju na radnu učinkovitost, putanje profesionalne biografije, ekonomske perspektive pojedinaca, njihov društveni status, organizaciju privatnog života te usklađivanje radnih obaveza i obiteljskih odnosno privatnih aktivnosti, psihofizičko zdravlje te, u konačnici, na opću kvalitetu života. Na socijetalnom nivou se pak tektonske promjene u području rada, između ostalog, odražavaju na redefiniranje industrijskih odnosa, ustrojstvo i attribute tržišta rada, izmjene zakonske regulative, (mirovinski) sustav međugeneracijske solidarnosti, promjenu postojećih i pojavu novih obrazaca društvenih nejednakosti te naposljetku na rekonfiguriranje cjelokupne društvene strukture.

Naznačeni aspekti ovoga problemskog sklopa ujedno ocrtavaju širi tematski okvir okruglog stola koji će na teorijskoj razini predstaviti relevantne konceptualne alate kojima se opisuju aktualne promjene u sferi rada te nastojati dijagnosticirati mehanizme zbog kojih se one pojavljuju. Uz to, na empirijskoj će se pak ravni ukazati na konkretne manifestacije i društvene reperkusije procesa fleksibilizacije i prekarizacije rada u globalnim okvirima, u kontekstu europskih društava, a s osobitim naglaskom na recentne trendove i današnju situaciju u Sloveniji i Hrvatskoj.

LISTA SUDIONICA I SUDIONIKA

RBR.	IME	PREZIME	E-MAIL	INSTITUCIJA
1.	Branko	Ančić	branko@idi.hr	Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
2.	Marija	Babović	mbabovic@f.bg.ac.rs	Odeljenje za sociologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
3.	Dragan	Bagić	dbagic@ffzg.hr	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, odsjek za sociologiju
4.	Danijel	Baturina	danijel.baturina@pravo.hr	Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
5.	Predrag	Bejaković	predrag.bejakovic@ijf.hr	Institut za javne financije
6.	Gojko	Bežovan	gojko.bezovan@pravo.hr	Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
7.	Ivo	Bičanić	iva.bicanic@zg.htnet.hr	Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja
8.	Paško	Bilić	pasko@irmo.hr	Institut za razvoj i međunarodne odnose
9.	Ivana	Božičević	ivana.bozicevic@lshtm.ac.uk	Škola narodnog zdravlja "Andrija Štampar", Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
10.	Jasmina	Božić	jasmina.bozic@ffzg.hr	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
11.	Saša	Božić	sbozic@unizd.hr	Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru
12.	Marija	Brajdić Vuković	mbvukovic@hrstud.hr	Odsjek za sociologiju, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
13.	Ivan	Burić	iburic@hrstud.hr	Odsjek za komunikologiju, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
14.	Edgar	Bursić	ebursic@unipu.hr	Odjel za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije, Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli
15.	Hrvoje	Butković	butkovic@irmo.hr	Institut za razvoj i međunarodne odnose

16.	Dražen	Cepić	dcepic@unizd.hr	Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru
17.	Ana	Ciprić	acipric1@ffzg.hr	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
18.	Slobodan	Cvejić	sevejic@f.bg.ac.rs	Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
19.	Benjamin	Čulig	bculig@ffzg.hr	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
20.	Antonija	Čuvalo	antonija.cuvalo@fpzg.hr	Centar za istraživanje medija i komunikacije / Odsjek za medije i komunikaciju, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
21.	Augustin	Derado	augustin.derado@pilar.hr	Institut društvenih znanosti Ivo Pilar - područni centar Split
22.	Mislav	Dević	mislav.devic@gmail.com	Sveučilište u Zadru
23.	Karin	Doolan	kdoolan@unizd.hr	Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru
24.	Anita	Dremel	adremel@hrstud.hr	Odsjek za sociologiju, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
25.	Dragoljub	Đorđević	brkab@junis.ni.ac.rs	Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu
26.	Ivo	Furman	ivo.furman@bilgi.edu.tr	Istanbul Bilgi University
27.	Margareta	Gregurović	margareta.gregurovic@imin.hr	Institut za migracije i narodnosti
28.	Iva	Grubiša	grubisaiva@gmail.com	Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
29.	Anja	Gvozdanović	anja@idi.hr	Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
30.	Mirosljub	Ignjatović	mirosljub.ignjatovic@fdv.uni-lj.si	Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani
31.	Iva Marija	Ilić	imilic2@ffzg.hr	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
32.	Željko	Ivanković	zeljko@nshz.hr	Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja

33.	Sreten	Jelić	sjelic@agrif.bg.ac.rs	Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu
34.	Boris	Jokić	boris@idi.hr	Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
35.	Aleksandra	Kanjuo Mrčela	aleksandra.kanjuo-mrcela@fdv.uni-lj.si	Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Ljubljana
36.	Kruno	Kardov	kkardov@ffzg.hr	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
37.	Ksenija	Klasić	kklasnic@ffzg.hr	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
38.	Goran	Koletić	gkoletic@ffzg.hr	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
39.	Dušan	Kondić	dusan.kondic1308@gmail.com	Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci
40.	Iva	Košutić	iva@idi.hr	Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
41.	Matija	Kroflin	matija@nsz.hr	Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja
42.	Krešimir	Krolo	kkrolo@unizd.hr	Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru
43.	Simona	Kuti	simona.kuti@imin.hr	Institut za migracije i narodnosti
44.	Ivan	Landripet	ilandrip@ffzg.hr	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
45.	Jasminka	Lažnjak	jlaznjak@ffzg.hr	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
46.	Filip	Majetić	Filip.Majetic@pilar.hr	Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
47.	Sven	Marcelić	smarceli@unizd.hr	Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru
48.	Ankica	Marinović	ankica@idi.hr	Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
49.	Jelena	Matančević	jelena.matancevic@pravo.hr	Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

50.	Davorka	Matić	dmatic@ffzg.hr	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
51.	Teo	Matković	teo.matkovic@pravo.hr	Katedra za socijalnu politiku, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
52.	Jasmina	Mehulić	jasmms@gmail.com	Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
53.	Jelena	Milinović	milinovic.jelena@gmail.com	Gender centar Republike Srpske
54.	Marko	Mrakovčić	mtrakovic@pravri.hr	Katedra za sociologiju, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci
55.	Krunoslav	Nikodem	knikodem@ffzg.hr	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
56.	Danijela	Novaković	daca_novakovic@yahoo.com	Fakultet za kulturu i medije u Beogradu
57.	Jelena	Ogresta	jogresta@pravo.hr	Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
58.	Josip	Pandžić	jpandzic@pravo.hr	Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
59.	Zrinjka	Peruško	zrinjka.perusko@fpzg.hr	Centar za istraživanje medija i komunikacije / Odsjek za medije i komunikaciju, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
60.	Mirko	Petrić	mpetric@unizd.hr	Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru
61.	Mina	Petrović	mipetrov@fbg.ac.rs	Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
62.	Jelisaveta	Petrović	vukelic.jelisaveta@gmail.com	Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
63.	Dunja	Potočnik	dunjia@idi.hr	Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
64.	Toni	Pranić	tpranic@pravos.hr	Pravni fakultet, Sveučilište u Osijeku
65.	Jaka	Primorac	jaka@irmo.hr	Institut za razvoj i međunarodne odnose
66.	Ivan	Puzek	ipuzek@unizd.hr	Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru

67.	Saša	Puzić	puzic@idi.hr	Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
68.	Miroslav	Rajter	miroslav.rajter@gmail.com	Sveučilište u Zagrebu
69.	Anja	Repalust	anja.repalust@gmail.com	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
70.	Stanko	Rihtar	Stanko.Rihtar@pilar.hr	Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
71.	Petra	Rodik	prodik@ffzg.hr	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
72.	Dalibor	Savić	daliborsavic@gmail.com	Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci
73.	Matija	Sinković	matija.sinkovic@ffzg.hr	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
74.	Jana	Šarinić	jsarinic@ffzg.hr	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
75.	Sandra	Šević	s.sevic@gmail.com	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
76.	Aleksandar	Štulhofer	astulhof@ffzg.hr	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
77.	Zoran	Šućur	zsucur@pravo.hr	Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
78.	Dragan	Todorović	dragan.todorovic@filfak.ni.ac.rs	Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu
79.	Inga	Tomić-Koludrović	inga.tomic-koludrovic@pilar.hr	Institut društvenih znanosti Ivo Pilar - područni centar Split
80.	Željka	Tonković	ztonkovi@unizd.hr	Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru
81.	Milica	Vasić	micikav1991@gmail.com	Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu
82.	Dina	Vozab	dina.vozab@fpzg.hr	Centar za istraživanje medija i komunikacije / Odsjek za medije i komunikaciju, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
83.	Tanja	Vučković Juroš	tanja.vuckovic@uclouvain.be	Université catholique de Louvain, Interdisciplinary Research Center on Families and Sexualities

84.	Anton	Vukelić	avukelic@ffzg.hr	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
85.	Vuk	Vuković	vuk.vukovic1@gmail.com	Zagrebačka škola ekonomije i managementa
86.	Savaş	Yıldırım	savas.yildirim@bilgi.edu.tr	Istanbul Bilgi University
87.	Željka	Zdravković	zdravko@unizd.hr	Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru
88.	Krešimir	Žažar	kzazar@ffzg.hr	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
89.	Mislav	Žitko	mislav.zitko@gmail.com	Odsjek za filozofiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
90.	Ozren	Žunec	ozunec@ffzg.hr	Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
91.	Drago	Župarić-Iljčić	drago.zuparic@imin.hr	Institut za migracije i narodnosti

BILJEŠKE

IZDAVAČ

Hrvatsko sociološko društvo

Amruševa 11

Zagreb

e-mail: info@hsd.hr

UREDNICI

Branko Ančić

Katarina Grbavac

Anja Gvozdanović

GRAFIČKO OBLIKOVANJE NASLOVNICE

Vanja Kovačić

GRAFIČKA PRIPREMA

Vanja Kovačić

TISAK I UVEZ

Tiskara Rotim i Market

NAKLADA

200 primjeraka

ORGANIZATOR:

HRVATSKO
SOCIOLOŠKO
DRUŠTVO

POKROVITELJ:

GRAD ZAGREB